Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (9406) | Среда, февраль 6, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кон.

ШАЛЫПЧЫ ИШТИ – БЕШ ЧЫЛГА!

Хой, өскүнүң баш саны — 10,2 хуу өстүрер.

Бир хойдан кыргып алыр дүк — 2,32 кг.

Республиканың бо чылын түрүнеге садар дүгүнүн планы — 3000 тонна.

Күрүнеге садар хой, өскүнүң ортумак дириг деңзизин — 40 кг чедирер.

Төрүүр 100 хой, өскүден —85 аная, хураганы менди алыр.

ХОЙЖУ! 1974 ЧЫЛДА СЭЭҢ ЧЕДИП АЛЫР ЧҮҮЛДЕРИҢ МЫНДЫГ:

БО СОРУЛГАЛАРНЫ КҮҮСЕДИРИ СЭЭҢ ШУДУРГУ КҮШ-АЖЫЛЫҢДАН, КҮЖЕНИИШКИНИҢДЕН ХАМААРЖЫР ДЭЭРЗИН УТПА!

Төлептиг үлүүн киирген

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары планныг онаалдарын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдаанар. Социалистиг чарышты участоктар, бригадалар аразына дээштиг организастаан, ооң түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, тинлекчилерни шаннап-мактап келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, тудуг материалдарын камналгалыг чарыгдаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажыглаттынмайн турар курлавырларны дилеп тывар, четче ажыглаарынче доктаанмал кичээнгейни угландырып, бо талазы-биле бурунгаар базымнарлыг болган.

Бүгү күштү бердинген сорулгаларны күүседиринче мөөңнээнинден тудуг эргелели биче эвес күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Саналга төвү, элээн каш хөй өг-бүле чурттаар бажыңнарны болгаш өске-даа объектилерни эткен чылын ажыглалда киирген.

Эргелелдиң тудугжулары шиитпирлиг чыдыг дөртү кварталында планныг онаалдазын 108,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеренив даалгазын 116,3 хуу күүседкен. Кереэ өзугаар кылыр ажылдарның темпизин 16,9 хуу улгаттырган. Ынчангаш он муң рубльдиң орулгазын алган.

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел 1973 чыдың IV кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеш, республиканың тудуг организацияларының аразында чарышка эргелелди тиилекчи болган деп санааш, шилчиир Кызыл тукту тывыскан. Кызылдың тудугжуларының аразында чарышка 1973 чыдың түңнелинде эргелел бирги черни алгаш, СЭКП хооркомунуң болгаш хооркүүскомнуң макталга бижин-биле шаннаткан. Ол ышкаш «Тыва тудуг» трестиң организацияларының аразында социалистиг чарышка тергиндээш, шилчиир Кызыл тукту алган. Кызылдың тудугжулары эткен чылын өки ажылдаанын үстүнде шаннаалдар херечилеп турар.

— ССРЭ-ниң Аар үлетпүрүнүң тудуг бүдүрүлгелериниң Министерствозунуң болгаш тудуг база тудуг үлетпүр материалдарының ажыглыннарының профэвилелиниң Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун, 25 муң рубльдиң бирги акша шанналын 1973 чылдың дөртү кварталының түңнели-биле «Тыва тудуг» треске тывыскан. Ында бистиң эргелелдиң тудугжулары төлептиг үлүүн киирген — деп, «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының секретары В. П. Муравьев чугаалап турар.— Шаннаалдар эргелелдиң ажыл-ишчилерин күш-ажылче улам сорук киирди. Ол бисти мурнукузундан эки ажылдаарын хүлээндирип, харыысалгавысты бедиткен.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Кызылдың тудугжуларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Олар бо хүннерде Советтер бажыңының, республиканың көгжүм-шин театрының тудуун, пайысыалдың № 4 микрорайонунда хөй өг-бүле чурттаар чуртталга бажыңнарының болгаш өске-даа объектилерниң тудугларын кылып турар. Борис Белковтуң, Семен Сандаанның, Михаил Рубовтуң удурткан тудугжу бригадалары январь айда эки ажылдааннар. Тудугжулар бердинген даалганы күүседиринге долу бүзүрелдиглер.

Т. ХЕРТЕК.

Белеткел шапкынчаан

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйтырының үүлдүгүнүн детки-вишаан, аңаа харыы кылдыр база көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-овилел социалистиг чарыжыга идепкейлиг киржири-биле Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң чер ажылдакчылары 1974 чыда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Олар тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында 5.700 гектарга тараа культураларын тарыыр. Черниң культуразын бедидип турган, га бүрүзүндеи ортумаа-биле 13,5 центнер дужүттү алыр. Күрүнеге дөрт муң тонна тарааны саткаш, үрезинни болгаш мал чеминге хереглээр тарааны долузу-биле уруп алырын шиитпирдээн. Бо болза эткен чылдаазындан бедик хүлээлге болур.

1974 чыда чаагай дужүттү өстүрүп алыры-биле белеткел ажылын эткен чылын-на эгелээннер. Ажыл-ишчилер 1.700 гектар куруктурулга аңдарылгазын, үш муң гектар күскү аңгыс аңдарылгазын эки шынарлыг чоруткан. Кол тараа культураларының үрезини белен, ону чажар шынарынга чедир арыглаан.

Часкы тарылганы кыска хуусаада, агротехниктиг чурумнар өзугаар чорударынга трактор болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының шынарлыг септелгезинден улуу-биле хамааржыр. Ону барымдаалаан, септелгени март 15-те доозарын механизаторлар хүлээнген. Сөгдөөн сесту ажыл-херекке боттандырар дээш олар машинатрактор мастерскязының эргелекчизи коммунист Ю. Банбаның удуртулгазы-биле септелгени шалыпкын чорудуп турарлар. Сөптезе чогуур 18 тракторнуң он дөртүн, чээрби сеялканың он алдызын, андазын, илиириң чартык кезиин белениниң шутумунда тургускан.

Моон алгаш көөрге, социалистиг хүлээлге чедиишкиннинг күүсеттинин болур.

(Бистиң корр.).

СОВЕТ-КУБА ДЕКЛАРАЦИЯ

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң чалааның өзугаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Кубага албанның пайыралдыг аян-чоруун кылган.

Латин Америкада бир дугаарында социализм тургузуп турар чуртче СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының бирги аян-чоруу куба ажылчы чоннарның революстуг көдүрлүүшкүнүн болгаш эш-хуузунуң эп-сеткил каттыжыышкынын болдуруп, совет-куба пайыралды хөгжүдеринге чаа үечада болган. Ол хүннер ССРЭ биле Кубаны каттыштырып турар буузубас чаңгыс эптиг болгаш эш-хуузунуң эп-сеткил каттыштырылгазының чайынанчак көргүзүү бооп, оларның аразында акы-дуңма өзугаа кады ажылдажылгазын улам ханыладырының оруктарын айыткан. Ийи чурттуң иштики хөгжүлдезиниң дуржулгазы-биле солчулга ажыктыг болган үнелиг болган. Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның удуртукчулары делегейде амты байдалдың болгаш социалистиг күрүнелериниң даштыкы политиказының чорудулгаларының, күрүнелериниң болгаш улустарының хосталгазы, хамаарышпас чоруун болгаш тускай догуннаан эргелерин камгалаарының, тайбыңны болгаш делегейге айыл чок чоруктту быжыглаарының политиказының талазы-биле боттарының туружунун долузу-биле чаңгыс аай бооп турарының дугайын медегазөннер.

Социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле бүзүрелдиг базым

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш бүгү совет улустуң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле тургузукчу ажыл-ажиниң төөгүлүг ужур-дузазын Кубаның Коммунистиг партиязы бедии-биле үнелеп турар.

Беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылын чедиишкинниг доосхан чорук — совет экономиканы — сайзыраңгай социализмниң экономиказын — чаа-чаа үе-чадаже көдүрген. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрер, ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыг чоруунуң эп-не чугула көргүзүү— күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле 1973 чылдың планныг даалгалары ажыр күүсеттинген. Чуртта чаа-чаа үлетпүр комплексилерин тургускан, чаа ажыттынган бойдус байлактарын чедиишкиннинг ажыглалга киирип турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың көдээ ажыл-агый талазы-биле алган хемчеглери көдээ ажыл-агый продукциязының дыка көвүдедирин хандырган. Эрткен чылын тараанын, хөвеңниң болгаш өске-даа хөй-хөй культураларның эң бедик дүжүдүн ажаан алган.

Улус ажыл-агыйын удуртур талазы-биле СЭКП-ниң ажылчорудулгазының төвүнде эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглаарының, планнаашкынны база удуртуп-башкарарының системазын сайзыраңгайжыдарынга үндезилээн бүгү совет экономиканы улам көдүрериниң айтырыглары туруп турар. Совет улустуң чаагай чоруун бедидериниң калбак программазын боттандырып турар.

Бүгү-улусчу социалистиг чарышты калбартыры партияның айыткан эчис сорулгаларын чедип алырынче улустуң тургузукчу күштерин мөөңнээрининиң шылгаттынган аргазы бооп турар. Планда көрген даалгаларны хуусаазындан эрте доозары, утку-штур планнар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш, продукцияның бедик шынары дээш ажылчы чоннарның идепкейлиг болгаш шудургу демисели — бо бүгү Советтер чуртун улам-на күштүг болдуруп, коммунизм тургузарының бүгү делегейге төөгүлүг сорулгаларын шиитпирлээринге дузалап турар.

Куба улус акы-дуңма совет улустуң чедиишкиннеринге ыаг байыр чедирип турар. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгаланыр күчү-шыдалын быжыглаары, коммунизмнин материал-техниктиг суурун тургузары делегейге эң-не улуг ужур-дузалыг бооп турар. ССРЭ-ниң чедиишкиннери социализмниң өске чурттарын сорук киирип, хосталганын, демократияның, национал хамаарышпас болгаш социал дешилгенин хөрөөн камгалап, тайбың база улустарның айыл чок чоруу дээш демиселге быжыг материалдыг баазаны тургузуп турарларга шуптузуунга чаа-чаа күштү берип турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, совет улус бодунуң партиязын долгандыр сырый каттышкан куба улустуң мөлчүгделди узуткаан, бүгү күш-ажылчы улустуң чаагай чоруу дээш ажылчы чоннарның боттарының удуртуп-башкарган ниитилелди—социалистиг ниитилелди тургузарының улуг сорулгаларын боттандырып чорударынга чедиишкиннерин бедии-биле үнелеп көрүп турар.

Социал-экономиктиг ханы чаартылгалар болгаш культура тургузуушкунунга улуг дешилге куба улустуң амыдыралын чугле үндезини-биле өскерткен эвес, харын-даа национал хосталга болгаш социал дешилге дээш демисежип турар өске-даа улустарга сорук киринишкинниг үлегер-чижек бооп турар.

Кубаның Коммунистиг партиязының организастыг тургузуун сайзыраңгайжыдар, партийжи хүрөөлеңнерни быжыглаар, партияның съездизин белеткээр талазы-биле, социал күрүне тургузуун хөгжүдер, төөчүттүгнен планнаашкын, марксизм-ленинизмниң идеяларының өзугунга улустуң калбак массаларын кижизидер талазы-биле амты үеде ап чорудуп турар ажылдар принципиалдыг ужур-дузалыг бооп турар.

Москада казармаже маадырлыг шаап халдаашкынның 20 чылын болгаш куба революцияның тиилелгезиниң 15 чылын чоокта чаа калбаа-биле демдеглеп эрттирген чорук Кубаның экономиктиг, социал болгаш культура тургузуушкунга чедиишкиннериниң херек кырында бүгү-улусчу көрүлдеан болган. Куба профэвилелдериниң XIII съездизи болза Кубаның ажылчын ацгызының болгаш бүгү ажылчы чоннарының политиктиг идепкейин болдуруп, күш-ажылчы идепкейин бедидеринге идиглиг болган.

Бо бүгү чүүлдер болза, Кубада хайнымышкынныг политиктиг болгаш ажыл-агыйжы амыдырал чоруп, Кубаның коммунистери куба улустуң революстуг быжыг чаңчылдарының тугун бедик көдүрүп турар, куба социалистиг республика бодунуң хөгжүдезиниң чаа үе-чадазынче кирип, чедип алган чүүлдерни быжыглап база улам ханыладып турар дээрзин тодаргайы-биле чугаалап турар.

Совет Эвилели биле Кубаның аразында акы-дуңма өзунуң найыралы улам быжыгып база хөгжүп турар

Совет болгаш куба улустарның, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның Коммунистиг партияларының буузубас найыралы болгаш акы-дуңма өзузунуң кады ажылдажылгазы ийи чурттуң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының үндезин эрге-ажыктарынга, тайбыңны болгаш делегейниң айыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турарынга Совет Эвилели болгаш Куба бүзүрен турар. Олар социалистиг интернационализмниң принципторин удуртулга болдургаш, суверенниг чорукту кайызы-даа хүндүлеп, долу деп эргеге үндезилээш, ийи чурттуң улустарының эң үнелиг үүлү—совет-куба пайыралды бүгү хемчег-биле быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге долу шиитпирлиг. Олар социал тургузугнуң ниити чоруу-биле болгаш социализмни базе коммунизмни тайбың тургузарының чаңгыс аай сорулгалары-биле сырый каттышканнар.

Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның улустары бот-боттарының амыдыралын, культуразын, ниитилел-политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш эртем-техниктиг дужулгазын эки билзин дээш, компартияларның, күрүне органнарының, профэвилелдериниң, аныяктарның, хөрөөженнериниң болгаш өске-даа массалыг организацияларның шугуму-биле совет-куба кады ажылдажылга, ийи чурттуң чурттакчыларының аңгы-аңгы кезектериниң аразынга харылзаалар үүктелиишкин чок калбарын дээш бүгү чүүлдерни кылыр.

План өзугаар, үргүлчүлеңдиг хуусаага үндезилээш, ийи чурттуң экономиктиг, садыг, эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы үргүлчү хөгжүүр болгаш улам сайзыраңгайжыыр апаар. Ону боттандырарда колдуунда-ла 1972 чылда ат салдынган экономиктиг дугуржулгаларны барымдаалаар.

Онза кичээңгейни экономиктиг кады ажылдажылганың ажыктыг чоруун улгаттырарынче угландырар.

Совет болгаш куба план органнарының аразынга, ийи чурттуң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң аразынга кады ажылдажылганы, совет болгаш куба бүдүрүлге коллективтериниң аразынга дорт харылзааларны улам калбартыр апаар.

Ийи чазактарның аразынга дугуржулгаларны өзугаар Совет Эвилели үлетпүрүү хөгжүдер, көдээ ажыл-агыйны механизастаар, куба экономиканың аңгы-аңгы адырларынга мергежилдиг кадрларны белеткээр талазы-биле социалистиг Кубага дузалаар.

Совет болгаш куба эртем-шинчилел институттарының, өөредилге черлериниң, чогаадыкчы эвилелдериниң харылзааларын болгаш боттут кады ажылдажылгазын улам калбартыр.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет күрүненің болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден чаа амыдыралды тургузарынга идиг кылып, деткиринге Совет Эвилелиниң беленин бадыткаан.

Кубаның КП ТК-ның Бирги секретары, Кубаның Коммунистиг партиязының, Революстуг чазааның болгаш бүгү куба улустуң өмүнээзинден интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы дээш, социалистиг тургузуушкуннуң бүгү адырларынга акы-дуңманың дузаламчызын Кубага көргүзүп турары дээш Советтер чуртунга эң-не ханызы-биле өөрүп четтириишкинни илереткен.

ССРЭ-ниң болгаш Кубаның коммунистери ниити херек дээш демиселге чаңгыс одуругда турар

Күш-ажылчы улустуң аас-кежин дээш, социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелдерни тургузары дээш демиселге боттарының бүгү ажыл-чорудулгазын тураскааткан революстуг марксизм-ленинчи ийи партиялар — СЭКП биле Кубаның Компартиязының аразынга бүгү таланың акы-дуңма өзузунуң кады ажылдажылгазы — буузубас совет-куба пайыралдың эң ханы үндезини бооп турар. Ындыг кады ажылдажылганы улам хөгжүдери дээрге, бирги чергениң сорулгазы деп, СЭКП болгаш Кубаның Компартиязы көрүп турар.

СЭКП болгаш Кубаның Компартиязы боттарының бүгү деңнелдерге кады ажылдажылгазын чайгылыш чокка калбартыр болгаш сайзыраңгайжыдар, партия ажылдакчыларының төлээлери-биле үргүлчү солужар, партия парлалгазының аразынга харылзааны быжыглаар, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң дуржулгазы-биле солчуушкунну калбартыр.

(Уланчызы 2-ги арында).

Кремльге найыралчы ужуражыышкын

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин февраль 4-те Вьетнам Демократтыг Республиканың ССРЭ-де элчини Во Тхук Донгту болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Као Ван Хунгту Кремльге хүлээп алган. Олар Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазынга ат салганының бир чыл болганынга холбаштыр ВДР-ниң чазааның болгаш МВР-ниң Революстуг Түр чазааның медеглелдериниң бижимелин дамчыдып бергеннер.

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дутайында Париж дугуржулгазынга ат салган бүгү талаларның ол документтиде айыткан үүлдерни хажык чокка күүседири дээш боттарының чазактарының шиитпирлиг туржуп турарын Во Тхук Донг болгаш Као Ван Хунг демдегээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың чазааның болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Парижке чедип алган дугуржулганы шыңгыы күүседирин хандырарынче угланган чүткүлүн деткип турар Совет Эвилелиниң туружунуң чайгылыш чогун А. Н. Косыгин бадыткаан.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМА ЁЗУНУҢ АЯН-ЧОРУУ

Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң чалааның өзугаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев албанның пайыралчы аян-чоруун кылып, 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Кубага чораан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастровуң аразынга ужуражыышкыннар болгаш беседалар болуп, совет-куба харылзааларның хөгжүлдезиниң байдалын болгаш перспективаларын, делегейниң өйү келген дыка хой чугула айтырыгларын чугаалашкан. Беседалар үректиг ханызындан байдалга эткен болгаш ССРЭ-ниң база Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының бүрүн билчиишкинин, сорулгаларының болгаш туруштарының чаңгыс эптиин, марксисчи-ленинчи өөредилге, социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш демиселдиң хөрөөнгө оларның чайгылыш чок шынчызын база дагын бадыткаан.

Беседаларга киришкеннер болза:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ужар үүл министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Совет Эвилелиниң Куба Республикада элчини Н. П. Толубеев, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русанов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү Л. М. Замятин;

куба таладан — Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери — ТК-ның ийити секретары Рауль Кастро, Республиканың Президентизи Освальдо Дортикос, Рамиро Вальдес, Армандо Харт, Гильермо Гарсиа, Серхио Дель Валье, Кубаның Компартиязының ТК-зының Секретариадының кежигүннери Блас Рока биле Карлос Рафаэль Родригес; ТК-ның кежигүннери — даштыкы херектер министри Рауль Роа, хамааты ужар үүлдүң куба институдунуң директору Хосе Альварес Браво, Хесус Монтане, Османи Сьенфуэгос, Х. Антонино Наранхо, Куба Республиканың ССРЭ-де элчини Северо Агирре, а ол ышкаш Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле Национал комиссияның даргазының оралакчызы Эктор Родригес Льомпарт.

Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу совет-куба кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге чаа чугула үе-чада болган. Акы-дуңма ийи партияның удуртукчулары совет-куба декларацияны хүлээп алган, акы-дуңма ийи партияның болгаш улустарның аразында бүгү талалыг харылзааларны, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга, делегей ареназынга ниити эчис сорулгалар дээш демиселге оларның сырый демниг хөделишкиннерин ханыладырының делгереегей программазын ол декларацияда киргген.

А. А. Громыко болгаш К. Ф. Катушев олар К. Р. Родригес, Р. Роа, О. Сьенфуэгос оларныңбиле, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов болгаш Н. П. Толубеев олар Куба-совет пайырал ассоциациязының даргазы С. Маринельо-биле болгаш ассоциацияның өске-даа удуртукчуларыбиле; И. В. Архипов—Кубаның Компартиязының Секретариадының кежигүнү П. Мирет-биле, Кубаның Компартиязының ТК-зының кежигүннери, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министрининиң оралакчылары Ж. Доменеч, Д. Торральба оларның-биле; Б. П. Бугаев — Х. Альварес Браво-биле база ужурашкан. Ол ужуражыышкыннарның үезинде совет-куба кады ажылдажылганың янзы-бүрү айтырыгларын чугаалашкан.

Аян-чорук үезинде Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, В. В. Щербицкий, Г. В. Романов, К. Ф. Катушев болгаш өске-даа эштер куба улустуң амыдыралы болгаш ажыл-ижи-биле танышкан, чамдык үеттүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге, өөредилге черлеринге чораан, ажылчын аңгынын, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның төлээлекчилери-биле ужуражып, беседалашкан. Ол ужуражыышкыннар болгаш беседалар ССРЭ-ниң болгаш Кубаның аразында харылзааларга таарышкан онза найыралды болгаш үректиң ханызындан байдалга эткен, совет улусту, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын, ооң удуртукчуларын Кубаның улузунуң акы-дуңма чаагай сеткил-биле көрүп турары оортан илергейлеттинген. Фидель Кастро биле Л. И. Брежневтиң чүве чугаалааны, Гаванада Революция шөлүнге массалыг митинг бузулбас совет-куба найыралдың сеткил өөрүнчүт чырыткыланчак көргүзүү болган.

Куба улустуң хосталгалыг демиселиниң маадырларының эрес-маадыр чоруктарын тураскаап болгаш магадап көргениниң демдээ кылдыр Кубаның улуг оглу Хосе Мартиниң тураскаалынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары чечек салган.

В. И. Ленин аттыг ортумак политехниктиг школа-интернатты байырлалдыг байдалда ажыткан, ол школада 4500 уруглар өөренип турар. Кубага улус өөредилгезин улам ыцай хөгжүдеринге ол чугула болуушкунга тураскааткан улуг байырлал митингизинге Фидель Кастро биле Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. Брежнев болгаш өске-даа совет эштер Фидель Кастро-биле, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро болгаш Секретариат кежигүннери-биле кады Орьенте можунуң кол хоорайы Сантьяго-де-Кубага чораан, оларны Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Хуан Альмейда, Кубаның Компартиязының можу комитединиң кежигүннери чылыы-биле уткаан. Куба улустуң революстуг демисели-биле холбаалыг төөгүлүг черлерни көрүп турганының үезинде хоорайның болгаш можунуң чурттакчылары совет өөнүктеринге үректиң ханызындан байыр чедирип турган.

Кубага чоруп турганының үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке Куба Республиканың дээди шанналы—Хосе Марти орденни тывыскан. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг Кубаның аразында акы-дуңма найыралды хөгжүдеринге шылгараңгай салыышкыны дээш, тайбыңны болгаш социализмнин чаагай чоруу дээш, могаг чок ажыл-чорудулгазы дээш ол шаннаткан.

Ооң бодун болгаш ону үдээн эштерни шиибиле, акы-дуңма өзу-биле хүлээп алганы дээш Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш Куба Республиканың Революстуг чазаанга, бүгү куба улуска Л. И. Брежнев сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

Совет Эвилелинге келир дутайында чалалганы Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастрога, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Куба Республиканың Президентизи Освальдо Дортикоска, Кубаның Компартиязының ТК-зының ийити секретары, Премьер-Министрниң бирги оралакчызы Рауль Кастрога СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден Л. И. Брежнев тыпсын берген. Ол чалалганы өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

СОВЕТ-КУБА ДЕКЛАРАЦИЯ

(Төнчүүр. Эгезин 1-ги арында).

Делегей ареназынга соксаал чок демисел чоруп турар, социализм чурттарын нүүлдээшкинниң көжегези-биле дугаар, капиталистиг системаның улам улгадып турар иштики кризизинче чонуң кичээңгейин будалдырар дээш боттарының чурттарының улузундан социализм дугайында шыныг чорукту чажырары-биле реаксылыг пропаганданың үргүлчү оралдажыышкын кылып турары амгы байдалда нүүлдекчилерни үргүлчү, боттуг өзу-биле сойгалаары, антисоциалистиг күштерниң идеологтуг үүлгедишкиннериниң кандыг-даа хевирлеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээри, социалистиг чурттарның амыдыралының дугайын делегейниң улустарынга калбаа-биле таныштырары эргежок чугула деп, ийи партия демдеглеп турар.

СЭКП болгаш Кубаның Компартиязы делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкинин улам ыңай сырый каттыштырары дээш чайгылыш чок туржуп турар. Делегейниң революстуг авангардының тус-тус отрядтарын бот-боттарынга удурланыштыр тургузар, социал депшилге, улустарның национал хосталгазы болгаш быжыг тайбың дээш туржуп турар күштерниң эвилелин сандарадыр кандыг-даа оралдажыышкыннарга олар моон соңгаар-даа идепкейлиг-биле удур туржур апаар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның коллективтиг ажылдан кылганы интернационалисчи угланыышкынга удурланышкак барыын болгаш ол ышкаш «чөөн» ревизионизмге, тергиидексээр болгаш шовинистиг чүткүлдерге хамаарыштыр ийи партия эптеш чок болуп турар. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң хүрээленнериниң чаңгыс эвин марксизм-ленинизмниң үндезининге быжыглаары бүгү революстуг чорудулганы чедиишкиниг хөгжүдериниң база ханыладырының магадылары болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Быжыг тайбың, улустарның айыыл чок чоруу болгаш хосталгазы дээш

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының гениалдыг башкызы болгаш баштыңчызы, кижи төрелгетенге социализмче орукту ажыткан В. И. Ленин чок апаргандан бээр чартык үс чыл эрткен. Делегей хөгжүлдезиниң кол-кол угланыышкыннарының ленинчи анализиниң шынныының чаа-чаа бадыткаашкыннарын делегей болуушкуннарының чорудулгазы ам-даа берип турар.

Лениннің баш удур көргени чогум-на ол угланыышкынче делегей бар чоруур. Делегейниң социалистиг системазының күчүзү болгаш делегей болуушкуннарының чорудулгазынга ооң салдары чайгылыш чок өзүп турар. Улустарның национал хосталгалыг демисели төөгүлүг тиилелгелери чаалап алган. Неоколонизмниң кинчи-бектери харын ол демиселдиң тевиишкининге бырашпастаан, ооң уламындан империалистер биеэги колониалдыг өзү-чурумнарны солуурун оралдажы берген. Капитализмниң ниити кризизиниң улам ыңай чидигленишкини бистиң хүнеривисте кажангызындан-даа артык тода болуп турар, хемчээлиниң болгаш чидииниң талазы-биле мурнунда турун көрбээн политиктиг база экономиктиг төөрүлдээлер капитал делегейин силгин турар.

Күштерниң деңзигүүрүнүң социализмге ажыктыг кылдыр ниитизи-биле өскерилгениниң түңнелинде, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының дугуруштуган политиказының, бүгү-ле депшилгелиг болгаш тайбыцга ынакшылдыг күштерниң идепкейлиг хөделишкиннериниң салдары-биле делегей байдалынга «соок дайындан» дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынынче, янзы-бүрү ниитилел турган-зуглуг күрүнелерниң тайбын кожа-хелбээ догуннаарының принциптеринге улустар аразының харылзааларының практиказынга улам-на быжыы-биле бадыткаттыынарынче эргилдениң болуп турарының ол фактызынга ССРЭ болгаш Куба байыр чедирип турар.

Социалистиг күрүнелерниң күчүзүн болгаш дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин улам ыңай быжыглаарынга, оларның экономиктиг болгаш политиктиг потенциалын улам ыңай өстүрериниң чүгула фактору—оларның аразынга сырый кады ажылдажылганы хөгжүдеринге бүгү хемчег-биле идиг бээрин Совет Эвилели болгаш Куба бодунуң даштыкы политиказының кол сорулгазы деп санап турар. Делегей социализминиң күчүзү, акы-дүңмалышкы чорукту бузулбас белдирлери-биле, бот-бодунга харам чок дузалажылга болгаш деткимче-биле сырый каттышкан социалистиг демнежилге чурттарының чаңгыс эви болгаш сагыш-сеткил каттыштырылгазы бистиң үеэнсте делегейнин ниитилел хөгжүлдезининң чорудулгазынга тодарадыкчы салдарны чедирип турар кол революсчу күш болуп турар дээрзин олар барымдаалап турар.

Акы-дүңма чурттарның политика, экономика болгаш өскедаа адырлар талазы-биле кады ажылдажылгазының тургустуна берген ийи талалыг база хөй талалыг харылзааларының хевирлерин болбаазыраңгайжыдарын база ол ышкаш чаа оруктарын болгаш угланыышкынарын доктаамал дилеп тыварын Совет Эвилели болгаш Куба улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар. Социалистиг экономика интеграциязының айтырыгларынга олар моон соңгаар-даа кошкан дивес кичээнгейни салырын бодап турар, ол сорулга-биле экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хемчээлдеринге ажылдап кылып турар комплексилиг программаны база өскедаа хемчегларни амыдыралга боттандырарынга бүгү хемчег-биле идигни бээр.

Чонуң амыдыралынга болгаш күш-ажылынга айыылды таварыштырып турар империалистиг агрессияның кандыг-даа үүлгедишкиннерин Совет Эвилели болгаш Куба шиитпирлиг-биле буруу шаап турар. Бүгү-ниити тайбынны быжыглаарының хөрээнге боттарының чэйгылыш чок бердинген дугайын олар байырлалдыы-биле медеглеп тур. Тайбың болза, амгы үеним болгаш улам ыңайгы ниитилел депшилгезиниң үндезин айтырыгларын шиитпирлээриниң чугула үүлү болуп турар.

Социалистиг чурттарга тайбың социализмни болгаш коммунизмни тургузарының таарымчалыг байдалдарын хандырып турар; национал-хосталгалыг демиселди чорудуп турар улустарга тайбың — политиктиг хамаарышпас чорукту быжыглаарының, экономиктиг бот тускайлан чөрукту чедип алырының колониалдыг болгаш аймак-сөөк ылгаар өзу-чурумнарны узуткаарының болдунар делгем аргаларын берип турар; капиталистиг чурттарның улустарынга тайбың—боттарының дүрүм өзугаар эргелери дээш, мөлчүгделге удур демиселди чиигедип турар.

Күрүнелер аразында маргылдааларны болгаш чөрүлдээлерни дайын аргазы-биле шиитпирлээринден принципиалдыы-биле ойталаарынга даянган, бүгү күрүнелерниң тускай догуннаан чоруун шыңгыы хүндүлээрин магадылап, оларның иштики херектеринге кандыг-даа холгаарлаашкынны болдурбайн турар чүгле быжыг, демократтыг, чөптүг тайбың улустар аразынга өзулуг деңгергелиг, үре-түңнелдиг кады ажылдажылгага таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Тайбың ацылаттынмас, бүгү-ле чурттарга оларның хемчээлинден, экономиктиг болгаш шериг күчүзүнден, социал тургузуундан хамаарылга чокка тайбынны хандырган турар ужурлуг.

Совет Эвилелиниң эчис сорулгаже угланган даштыкы политиктиг угланыышкынының, СЭКП-ниң XXIV съездизинге ажылдан кылган Тайбың программазын амыдыралга чедиишкиниг боттандырып турарының делегейге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш Революстуг чазаа онзалап демдеглеп турар.

Кубаның Компартиязының ТК-зы болгаш Куба Республиканың Революстуг чазаа бодунуң идепкейлиг даштыкы политиказы-биле социалистиг кады ажылдажылга чурттарының делегей ареназынга боттарының мурнунга салып турар ниити эчис сорулгаларын чедип алырынга идигни берип турарын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазак бедии-биле үнелеп турар. Социалистиг Кубаның делегейге ат-алдары чайгылыш чок өзүп турар.

Империалистиг агрессия-биле демиселге маадырлыг вьетнам улустуң тиилелгези болгаш Вьетнамга дайынны соксадырының база тайбынны катап тургузарының дугайында дугуржулганы чарганы төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болган. Ол болза, бодунуң хосталгазы дээш тулчуп турган чоннуң чаныш-сыныш чок эрес-маадыр чоруунуң тиилелгези, ооң-биле кады социализмниң күштериниң, бүгү-ле хосталгага ынакшылдыг, антиимпериалистиг күштериниң, тайбынның болгаш чөптүг чоруктуң бүгү талалакчыларының делегей сагыш-сеткил каттыштырылгазының база тиилелгези болган. Вьетнамның улузу-биле бодунуң интернационалчы сагыш-сеткил каттыштырылгазын Совет Эвилели болгаш Куба база катап бадыткан тур. Олар Вьетнам Демократтыг Республика-биле акы-дүңма кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа быжыглаар, национал экономиканы катап тургузарынга, социализм тургузуушкунунга аңаа эргежок чугула дузаламчыны база идигни көргүзер апаар. Мурнуу вьетнам чоннуң эрге-ажыктарын илередип турар Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан бүрүү-биле деткип турарын олар база-ла медеглеп тур. Париж дугуржулгазын хажыдыр, вьетнам улустуң бодунуң национал тура-соруун боттандырарынга шаптыктап турар ындыг күштерниң үүлгедишкиннерин СССР болгаш Куба буруу шаап турар. ВДР-ниң чазааның болгаш МВР РТЧ-ниң Париж дугуржулгазын ооң бүгү-ле киржикчилери хажык чок күүседирин нөгзын медеглели-биле ССРЭ болгаш Куба сагыш-сеткилин каттыштырып турар.

Совет Эвилели биле Куба Лаоста тайбынның катап тургустунганының болгаш национал чөпшээрежилгени чедип алганының дугайында дугуржулганы таарымчалыг деп үнелеп, Камбоджаның патриоттарының демисели-биле боттарының эп-сеткил каттыштырыш турарын база катап медеглеп турар. Олар чуртту тайбың демократтыг өзу-биле каттыштырарының дугайында КУДР-ниң чазааның саналын болгаш Мурнуу Кореядан даштыкы шериглерни бүрүү-биле үндүрериниң дугайында корей улустуң негелдезин деткип турар.

Совет Эвилели биле Куба израиль агрессияга удур араб улустарның национал-хосталгалыг демиселин чаңгыс аай туруш-биле деткип турар. Чоокку Чөөн чүкте туруп турар айыылдыг дүшкүүрлүг чоруктун одаан херек кырынга узуткаарынче баштайгы базымнар кылдынган, дайын чорудулгалары соксаан, Женевада тайбың конференциязы ажылдап эгелээн. Ол дээрге шын угланыышкынныг, араб улустарның шыныг хөрээн деткивишаан, социалистиг чурттарның болгаш тайбыңга ынак өскедаа күрүнелерниң хөй чылдар дургузунда ол дээш демисежип келгени сорулгаларже угланыышкынныг базымнар-дыр.

Амдыызында ускулежишкиниң бүгү зоназын хаара тутпаан, кезик-чамдык хемчеглер алдынган. Ам херектиң ужуру болза Чоокку Чөөн чүк ускулежишкинин үндезини-биле тайбың таарыштырары, ол чериң бүгү күрүнелериниң болгаш бүгү улустарының айыыл чок чоруун хандырарын боттуг үүл болдурарында. Ол болза 1967 чылда эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүү-биле үндүрери, Палестинаның араб улузунуң дүрүм өзугаар эргелерин хандырары болур дээрзин Совет Эвилели биле Куба онзалап демдеглеп турар. Оон башка Чоокку Чөөн чүкте байдал мурнуку хевээр айыылдыг частыышкыннар-биле долдунган турар апаар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының дугуржулгалыг хөделишкиннери Европага дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш тайбың кады ажылдажылганы таарыштырарының угланыышкынынга улам боттуг шимчээшкинге чедириш келгенин Совет Эвилели биле Куба ханы сеткил хамыышкын-биле демдеглеп турар. Ол— бүгү европейжи улустарның, өскедаа диптериниң улустарының, делегей социализминиң хөрээниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

ГДР-ни долгандыр империалистиг күштериниң организастааны бүзээлелди бүрүү-биле узуткааны — социалистиг күрүнелериниң ниити чугула чаалап алыышкыны болур. Герман Демократтыг Республиканы — немец ажылчыннарының болгаш тараачыннарның бирги күрүнезин—делегей-эргехоойлузун өзугаар хүлээп көөрү чугула үүл апарган. ЧССР биле ГФР-ниң аразында чоокта чаа чарган керээ бужар-чүдек Мюнхен бастыышкынының узуткаттынганын быжыглаан.

Европаның бүгү күрүнелериниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын хөгжүдеринге улам быжыг үндезинни салыр сорулгалыг Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле хуралды чедиишкиниг-биле төнчүзүнге чедирери бүгү-ниити тайбынның хөрээнге кончуг чугула деп, Совет Эвилели биле Куба санап турар. Бүгү киржикчилериниң ак сеткилдиг тура-соруу барда, ол херек шыырак шиитпирлерни хүлээп алыры-биле доостур ужурлуг, олар европейжи болуушкуннарны тайбынның болгаш кады ажылдажылганың идегелдиг орууунче углаар ийик. Ол угланыышкынга чаа, ажыктыг базым болза ол дугайында амгы үеде Венада чугаалажыышкыннар чоруп турар Төп Европада чепсеглениишкинни кызырар дугайында тодаргай шиитпирлерни үндүрери болур.

Азияның бүгү күрүнелериниң аразында харылзааларынга чаагай кожа-хелбээ чорукту болгаш быжыг тайбынны хандырары — бистиң бүгү планетаныска тайбынны быжыглаарының оруунга улуг базым болур. Ынчангаш Куба Республика Совет Эвилелиниң сагыш човаашкынын билип, Азияга коллективтиг айыыл чок чорукту тургузар талазы-биле ооң даштыкы политиктиг күжениишкиннерни деткип турар.

Делегей харылзааларында боттуг шимчээшкиннер ийи ниитилел системаларының аразында соксаал чок удур туржуушкунуун байдалдарында болдунуп турар. Империализмниң бүдүжү өскерилбээн, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга удурланып, дайынга белеткелди күштелдирери дээш демисежип, улустарның аразынга бүзүрешпес чорукту болгаш өжээннежилгени өскүдерин ораалдажып турар дайынзырак болгаш реакциялыг күштер делегейде хөделишаан турар.

Чогум-на харын ол күштериниң салдар-халдарыры-биле элээн хөй өйү келген айтырыгларны херек кырында шиитпирлээри үзамдыгын, ниити-европа хуралында болгаш Венада чугаалажыышкыннарга даап бодаан мооңдактар тургустунуп, социалистиг чурттарның иштики херектерин холгаарлаарын ораалдашкан «чогуур байдалдар» чогаатты-ның турар. Американың Каттышкан Штаттарында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удурланыкчылар, «соок дайынче» дедир эзринин таламчылары идепкейжин турар. Ам олар боттарының күжениишкиннерин дайын айыылын кошкадырының болгаш күрүнелер аразынга деңгергелиг тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдеринин ниити чорудуунга чугула үүл болур совет-америк харылзааларның чогумчуп эгелээнин үзер дээш ораалдажыышкында мөөнеп турар апаргын.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи принципинге шыычы Совет Эвилели биле Куба кижи төрелгетенни делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглендиреринче, дайын темазының эринге чурттаарынче база катап чыгаар сагыштыг дайынзырык болгаш реакциялыг бөлүктерниң кандыг-даа ораалдажыышкыннарын шиитпирлиг-биле буруу шаап турар.

Совет Эвилели биле Куба Латин Америкага делегейниң өскедаа черлеринге күрүнелер аразында харылзааларга деңгергенин, суверенниг чорукту болгаш чурт-девискээриниң бүрүн-бүдүн турарын хүндүлээриниң, күштү ажыглаарындан азы күш-биле кыжанырындан ойталаарының принциптери быжыы-биле бадыткаттынын дээш туржуп турар. ССРЭ биле Куба Латин Американың улустарының иштики херектерин холгаарлаарының империалистиг политиказын шиитпирлиг буруу шаап турар.

Социалистиг Кубага удур чорудуп турар экономиктиг болгаш политиктиг кызагдаашкынны база өскедаа коралакчы үүлгедиглерни соксадырын Совет Эвилели шиитпирлиг-биле негеп турар. Кубаның девискээринде турар Гуантанамо деп америк шериг-далай бааза-зын албан чок кылыр дугайында Куба Республиканың негелдези дүрүм өзугаар болгаш чөптүг дээрзин Совет Эвилели база катап медеглевишаан, ону бүрүү-биле деткип тур.

Фашист шериг хунтазының Чилиде үүлгедип турары массалыг террор, патриоттарны истеп сүрерин болгаш шаанылап турарын ССРЭ болгаш Куба киленнээшкин-биле буруу шаап турар. Ханнын реаксылыг диктатурага удур демисежип турар чили патриоттар-биле боттарының бүрүн чаңгыс эптиин олар медеглеп турарлар. Совет болгаш куба улустар делегейниң бурунгаар депшилгелиг бүгү күштери-биле кады эш Луис Корваланны болгаш чили хунтаның үүлгедиглеринге таварышкан өске-даа кижилерни хостаарын, хан төгүүшкүүн болгаш туразында аажылады доп-дораан соксадырын негеп тур.

Езулут хамаарышпас чорукту болгаш демократияны чедип алыры дээш демиселге чили улустуң күзел-соруун түр аштырыышкын кошкадын шыдавас.

Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шыычы Совет Эвилели болгаш Куба политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук база социал депшилгени быжыглаары дээш, национал хосталга дээш чөптүг демиселди чорудуп турар Латин Американың улустары-биле боттарының ханы чаңгыс эвин база катап бадыткап тур.

ССРЭ болгаш Куба Латин-Америка күрүнелериниң социализм чурттары-биле харылзааларының сайзырап база быжыгып турарын үүлдүгүүнүн турар. Латин Американың хамаарышпас чурттарының делегей амыдыралынга көскү киржилгези тайбың хөрээнге болгаш күрүнелериниң кады ажылдажылгазынга тодаргай салыышкын болур дээрзинге ССРЭ биле Куба бүзүреп турар.

Сөөлгү чылдарда делегей политиказынга каяа-даа каттышазының шимчээшкини кол рольду ойнап турар апаргын. Каяа-даа каттышаан чурттарның политиказының антиимпериалистиг угланыышкының, делегейге тайбынны быжыглаары болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче оларның чүткүлүн ССРЭ биле Куба бедии-биле үнелеп турар. Ол талазы-биле каяа-даа каттышпаан чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Алжирге болган IV конференциязының шиитпирлерин талалар үүлдүгүүнүн көрүп турар.

Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар Азия болгаш Африканың улустары-биле Совет Эвилели болгаш Кубаның улустарының чаңгыс эвин плеретиишаан, СЭКП болгаш Кубаның КП-зиниң медеглээри болза:

— колониализмниң бужар системазының бүгү-ле хевирлерин үндезини-биле база кезээ мөңгеде узуткаар. Колониалдыг чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тынсыр дугайында КНО-нуң шиитпири бүрүү-биле амыдыралга боттаныр ужурлуг.

— Анголаның болгаш Мозамбиктиң улустары хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш боттарының чөптүг демиселинге хосталгага ынакшылдыг бүгү күштериниң деткимчезин алыр бүрүн эргелир.

— Намибияның, Зимбабвениң болгаш Мурнуу Африканың улустарының расистиг ёзу-чурумга удур демиселин бүрүн деткиири — депшилгениң болгаш демократияның шыычы бүгү талалакчыларының хүлээлгези.

— Бодунуң хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш демисежип турар аныяк республика Гвинея-Бисау делегей эргезининң талазы-биле калбак хүлээп көрүүшкүнүү алыр ужурлуг.

Милитаристиг бөлүктерниң дөгеп турары эндере чепсегленишкинни соксадыр, ядролуг болгаш аная-даа чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш Совет Эвилели болгаш Куба чайгылыш чок шиитпирлиг туржуп турар. Бо талазы-биле кол рольду чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле делегей конференциязы ойнаар апаар. Ындыг конференцияны эрттиреринге практиктиг белеткелди эгелээр үе келген.

Ядролуг чепсекти эндере бүдүрери ам-даа үргүлчүлеп турар болганда, делегей харылзааларынга күштү ажыглаарын болдурбас болгаш ооң-биле чергелештир ядролуг чепсекти ажыглаарын кажан-кеезеде хоруурун бүгү күрүнелериниң хүлээнин алырын чедип алыры чугула.

Ук сорулганы чедип алыры-биле киирген совет санаалды КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының хүлээп алганы өөрүнчүг боон турар.

СЭКП болгаш Кубаның Компартиязы, Совет Эвилели болгаш Куба Республика акы-дүңма өске-даа чурттар болгаш партиялар-биле кады делегей байдалынга экижидилгени моон соңгаар-даа чедип алырынга, оларның чайгылыш чок болурунга ханы бүзүрелдиг. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны күрүнелер аразының бот-боттарынга ажыктыг тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдериниң тодаргай хемчеглери-биле быжыглаттынган турарын улустарның эрге-ажыктары негеп турар.

* * *

Совет-куба найырал мөңге быжыг. Марксизм-ленинизмге болгаш социалистиг интернационализмге чайгылыш чок бердинген, чаңгыс аай сорулга болгаш үзел-бодал-биле холбашкан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Кубаның Коммунистиг партиязы ийи чурттарның улустарының, социалистиг чаңгыс эптин, тайбынның болгаш коммунизмниң хөрээнин чаагай чоруу дээш совет-куба бүгү талалыг кады ажылдажылганы ханыладырынга эргежок чугула бүгү үүлдерни моон соңгаар-даа кылыр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары
Л. БРЕЖНЕВ

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри
ФИДЕЛЬ КАСТРО РУС

ГАВАНА, 1974 чылдың февраль 2.

БУЗУЛБАС ЭВИЛЕЛДЕ

Чечен-Ингуш АССР-ге Улустарның найыралы орденни тывыскан

ГРОЗНЫЙ. (СЭТА). Чечен-Ингуш АССР-ниң тугунда Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнерге бурунгу хүн Улустарның найыралы орден немешкен. Совет улустарның акы-дүңма найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга улуг салыышкынны, экономика, социал-политика болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннери дээш база ССР Эвилелиниң 50 чылын холбаштыр ол республика ук орден-биле шаңнаткан.

СЭКП-ниң область комитединиң болгаш Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Совединин каттышкан байырлыг хуралын республиканың Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Х. Х. Боков ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга сорук киришкин-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. К. Байбаковка сөс берген. Чечен-Ингуш АССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаңнааныңа холбаштыр республиканың бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден чүректиң ханызындан изиг байырны ол дамчыткан. Республиканы бо хавыяа-биле шаңнааны совет улустарның акы-дүңма найыралын болгаш кады ажылдажылгазын тургузуп база быжыглаарынга Чечен-Ингушетияның ажылчы чоннарының улуг ачы-хавыяалыг болганын СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет күрүнеин бедии-биле үнелеп көргенинің чырыткылаанчак бадыткалы болур-дур деп, оратор онзалап айыткан.

Чечен-Ингуш АССР-ни Улустарның найыралы орденниң XXIV съездизинің шиитпирлерин, беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болзун деп күзээшкинин дамчыткан.

СЭКП-ниң Чечен-Ингуш обкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Апряткин болгаш сөс алган өске-даа ораторлар Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

АЖЫКТЫГ ҮНҮҮШКҮН

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга райкомнуң чамдык харыысалгалыг ажылдакчыларының, райкүүскомнуң килдистер эргелекчилериниң чон мурнунга лекция, беседа кылып, тус-тус черде ажылагыйның байдалы-биле таныжар дээш квартал санында кодээ суурларже үнүүшкүннерни организастаарын шиитпирлээн.

Баштайгы ындыг үнүүшкүн «Бай-Тал» совхозка болган. Районнуң кижи эмнелгезинин эргелекчизи С. Серен, райпо даргазының оралакчызы О. Арбай-оол, райкүүскомнуң иштики херектер килдизининң начальниги Ч. Донгак болгаш оларны баштаан СЭКП райкомунуң ийнги секретары И. Успун олар бир хүн иштинде совхозтуң девискээрин эргип, чон-биле чугаалажып танышкан.

А кежээзинде суурда Культура бажыңын чоок-кавының малчыннары болгаш совхозтовунуң чурттакчылары долдур олурупкан. Аңаа чоннуң ниити хуралы болган. Орта партия райкомунуң ийнги секретары И. Успун республиканың болгаш районнуң ажылагыйының эрткен чылдагы түңнелдерин, моон соңгаргы сорулгаларын, СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын таныштырган.

Ол хуралга ажыктыг санаалдар база болган. Чурттакчыларның талазындан чамдык дилег, хомудалдарының күүсеалдезин дараазында квартала түңнээр деп хуралдан шиитпирлээн.

Ындыг янзылыг үнүүшкүннерни районнуң чурттакчылыг чер бүрүзүнге чорудар.

Б. БАГАП-ООЛ.

ЧҮТКҮЛДҮГ ИШЧИ

Ортумак сынныг, сиреш мага-боттуг, додуккан арыншырайлыг кижи Чадаана хемнин эринге халдып келген. Машиназынга хемнин суун долдур сордуруп алган базала хапкан. Чүгле хем кыры бусталып чыдып калган.

Удатпаанда Куу-Дагның бараапы көстүп келген. Ак-ак хар-биле шыттынган улаштак дагларның мөөс талазында куржаанга-куржаанга хаялар карарып көзүлгүдээн. Кышкы үеде мал-маганга сиген, хоолулут чем херек дээрзин чолаачы хайныктыр бодаанган. Дүнелерде бысканнап, кодан-майыктап чаап турзаа, малга ол суггат болур-эвес. Харга хойнун суксуну канчап ханар боор. Оларга кыштың соогунда чылдын каан суг херек болгай.

Ол хап олурарга, баштайгы кыштагның барааны көстүп келген. Бажыңның чанданындан хоюг куу ыш шөйүлдүр үүп турган. Эртенги соок сырын шагда-ла эрте берген. Делгем кажаа көзүлген. Оон ындында улуг сараат сиген, пресстээш оваалап каан саван бар. Кажаа бетинде хойларга чылыткан суг кудуп бээр узун-узун коошпалар чыткылаан.

Дуржулгалыг хойжу Хапылак Шогжалович хоюнуң бажын дозуп, кедээр мөөсче угдай сүрген. Хойжу ие Вера Чүлдүмовна база-ла өдекте ажаанзыраан турган.

— Ха-ай, ха-ай! Барып оттанар!—деп, хойжу дайгырып чугаалаңгылааш, чолаачы-биле мендилешкен:

— Автолавка бөгүн келир хире-дир бе, дүңмам?—деп, Вера Чүлдүмовна оларның чугаазынга киржип, оон айтырыг салган. Бо дээрге Адачурттуң Улуг дайынынга тыва эки турачылар-биле кады киржип, гитлержи фашистерге удур маадырлыг тулчуп чораан, тос уругну төрээш, өстүрген чаагай сеткилдиг ие болгай. «Буянныг-ла улус-тур, бо. Боларның уругларындан үш кижи дээди эртемниг. Дээди эртемниг Светланаазы ам совхозта зоотехниктеп турар. Боттары совхозта шыырак малчыннар. Эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 107 хураганны алганнар. Кижи бүрүзү мынчаар ажылдап, чурттаар болза эки-дир ийин» —деп, ол эргилдир бодаңы каапкаш, харылаан.

— Автолавка ынчаш дораан келир.

— Бооп-тур, харын—деп, Вера Чүлдүмовна чугаалаан.

— Чаа солуннар-дыр ийин, Хапылак Шогжалович, сонуургап көөр силер бе? Силерниң солуннарыңарны почтачы чедирип келир — дээш, чолаачы кабиназындан солуннар ушта тыртып берген.

— Экизин але. Каям, баштай улуг-каралаптаалам — дээш, Вера Чүлдүмовна «Шын» солунну алгаш, баштай-ла ооң бирги арнын көргген...

Чолаачы бодунуң келген хөрээн бүдүргеш, хойжулар-биле байырлашкаш, хапкан.

Ывы Маадыр-оолович Сат—Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи. Ол ам мал кыштаглаашкынының үезинде хойжуларже суг сөөртүп турар. Дуржулгалыг чолаачы хуннүң-не хойжуларның тос кезек черде кыштагларын эргилдир кезип, оларның хойларынга сугну чедирип турар. Оон бир хүн эрткен оруун санап көөр болза 200 километр чеде бээр.

Ывы Маадыр-оолович 1956 чылдан эгелеп төрээн совхозунга механизаторлап келген. Кыш келир, ол хойжуларже суг дажып, тракторлар септелгезинге киржип эгелээр. Час келир — шык базырып, чер андарып, тараа тарып кирер. Күс келир—чаагай дүжүттүн ажаалдазынче кирер.

Ывы Маадыр-оолович чыл бүрүде күскү дүжүт ажаалдазынга идепкейлиг киржип, комбайнерлеп ажылдаап, база-ла бедик түңнелди чедип ап турар. Эрткен күзүн 700 гектар черниң тараазын ажаап алыр хүлээлгезин күүсеткен. Ол 7750 центнер тарааны ажаагаш, эрткен чылын совхозта дүжүт ажаалдазының тергиинниериниң бирээзи болгаш, «Восход» деп мотоцикл-биле шаңнаткан.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыычызы, чолаачы, механизатор Ывы Маадыр-оолович Сат совхозта эки бүдүрүлгечи болурундан ангыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Өжүнңериндe кызыл кожаалар баглаан бөлүк кижидер Хайыракан суурнуң кудумчуларынга кежээликтей көстүп кээр. Ол дээрге хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалакчылары дружиннектер-дир. Бодунуң ээлчээ чедип кээрге, Ывы Маадыр-оолович дружиннник эш-өөрү-биле кады суурга үлегерлиг сагылга-чурум дээш идепкейлиг хайгыылдап үнүп-тер.

Чүткүлдүг механизаторнуң шудургу ажыл-ижин чазаа бедии-биле үнелээн. Ону эрткен чылын Күш-ажылдың Кызыл Тугу ордени-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хоочун механизатору Ывы Сат (оң талазында) ол ажылагыйының дуржулгалыг хойжузу Чудуймаа Сат-биле ажыл-хөрээниң дугайын чугаалажып турлар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Фотозу авторнуу.

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫ БОТТАНЫП ТУР

ТАЙГАДА ОТТАР

«Тыва кобальт» комбинаттың коллективи беш чылдың дөртку чылының күрүне планын хуусаа бетинде, декабрь 28-те, күүседирин хүлээнген. Ол белеп эвес сорулга. Чүге дээрге, рудада кобальт металлдың үлүг-хуузунуң баш удур кылган саналашкыннардан эвээш боолу турары болгаш чаа технологияны шинчээдип алыры-биле холбашкан чылдаганнар комбинаттың ажылын шулуудадырынга элээн моондактарны таварыштырып келген. Оларны ажып эртериниң оруктарын, аргаларын дилеп тывар дээш специалистер чамдык түүлдерин кылган. Ол хемчеглериниң бирээзи болза, Соңгу рудниктин рудазын казып тыварынче күштү мөөңнээн болур.

Комбинаттың директору А. И. Ванжаның биске: «Комбинаттың ниити ажылы бистиң дагжыларывыстың канчаар ажылдаанындан хамааржыр. Ынчангаш Соңгу рудникти шинчээдип алырынче улуг кичээнгей салдынганы таварылга эвес, ол участоктун ажылы-биле таныжып көрүнер»—деп, чагааны өзугаар олче хаптывыс.

Металлургтар суурунуң артыы талазында бедик сынны ажылдыр чазаглыг орук шейлүп чоруткан. Хову-Аксын найысылал-биле тудуштурган ол оруктуң бо сынны арттылган черинде оон чарлып чоруткан оруктар-ла хөй. Барык ой бүрүзүн өрү алзы машина оруу дыйланнадып чоктаан болур. Ону эдерип үнүптерге тайганын шыпшык бажынга-даа чедире бээр. А четкен черинге баргаш, шахтада азы чер үттээр вышкада ажылдаан кижилерге ыяап-ла ужуражыр сен.

Бо удаада Соңгу рудникке саат чок четтивис. Кат чыл мурнунда геологтарның шинчилел ажылдары кылып турганы бо черде ёзулуг улуг бүдүрүлге ажылдай берген болду. Электри станциязы, компрессорлар, экскаватор, бульдозерлер болгаш өскедаа техника доктаамал ажылдап турар. Шахталарның аразында электри удазыннарын шөйгеп. Дагжыларның дыштанып, чемненир бажыңнары, септелге кылыр черлер дээш оон-даа өске тудулгалар арбыдаан — кашпалда ажыл-иштиң соксаал чок хайнытып турары черле илдеп.

Ынчалзажок шаарнаштакан кижилер көзүлбес, өй-өйде-ле кайы бир шахтадан руда үдүрген вагонеткалар шуужуп үнүп келгеш, экелген чүүгүн ийни куду чая төпкеш, дедир киргилей бээр. Ажылчыннарның даг иштинде ажылдап турары оон билдинер.

...Чанынга турган шахтаныстың эжин ажыттына берди. Соок агарже үнген ак бус арлы бээрге, холунда электрофонарь туткан кижи көстүп келди. Таныырым, дагжы Огарьков хүлүмүрүп каап, кылаштап олур. Амырменди солужуп, ажыл-агыйынын дугайын айтырымга, бодунуң дугайын шоолуг-ла чугаалавайн-дыр. «Бо чоокта маңаа келбединер, кайы черлерни кезип каашкынар, республикавыста онза солун чүү тур?», «Улустарның найыралы орденни тывыскан байырлыг хурал кайы хире эрти?»—дээш, оон-даа өске айтырыглар салгаш, салдынар хөөнү чок.

Шахтёрум оожургай бээрге, удур айтырдым:

— Алексей Андреевич, ам кайы штольняда ажылдап тур силер, ажыл-ижинер кайы хире тур?

— Ам мастерлей берген-не болгай мен. Ынчангаш шахталар кезип кылаштап турарым бо. Начальниги Косолапов мында чоокта тур боор, силер ону эки таныырла болгай силер, кел деп-тейн. Ол бүгү чүвени төөгүн бээр. Силер бистиң дыштаныр өрээливиске олурунар —дээш, арезы кончуг, үстүвүсте шахтаже дагны өрү, ыяш чадалап ыңай болду.

...Даштын чылыы кончуг. Тайганың арыг агаарын тынарга магалыг-ла. Бажың иштинче кирер хөөн чок аппаар. Хүн хөөреп кээрге, чооганың ишти чиргилчиннедир чырый берди. Часкызымаар — карак чылчырыктаар. Сынны өрү, куду шуушкан самосвалдар, руда үдүрген экскаватор, шахталар чоогунда ажылдаан бульдозерлер, дыттар аразында дузалал албан черлериниң бажыңнары тайганың бедиинден, адыш оюунда ойнаарактар дег көстүп тур. Бо черник чайгаар бүткен каас аян-шинчиин кирер берген бо бүгү техниканы магадап көрүп, шахта быжыглаар чудуктарны сандайланыпкан, хөөрежип ор бис.

Соңгу рудниктиң начальниги Александр Ильич Косолапов бо рудникти ажыглалга киргген хоочуннарның бирээзи. Чолдаксымаар сынныг, арныдан хүлүмүрүг ыравас, дуржулгалыг дагжы удуртуп турар коллективиниң быжыгып тургустунганының дугайын чоргаарал-биле чугаалап олур.

Комбинаттың чоогунда Мурнуу рудниктиң рудазында металлдың үлүг-хуузу эвээш боолу турары билдине бээрге, Соңгу рудникти дүрген ажыглап өгелээринче күштү мөөңнээн турган. Эткен чайын чүс ажыг дагжы шахталарны быжыглаары, рудалыг каатка чедир довурак, дашты аштап үндүрери, чер кырыныа дузалал объектилерин тудары дээш оон-даа өске ажылдарны боттары кылып келген. Ол үеде руда тывыжын база-ла соксаттайн турган. Белеткел ажылдары шыпкарлы бээрге, дагжыларның кол бригадаларын четчелеп түргускан. Ам 8 доктаамал бригадада 85 кижи ажылдап турар. Олар 3 эзлчег ёзугаар дүн-хүн чок ажылдап турарлар.

Комбинаттың гидрометаллургия цегин чиг-эт-биле бүрүн хандырар деп салдынган сорулга күүсеттинген. Эткен чылдың сөөлгү айларының планын 130—140 хуу күүседип турган, 4,5 муң тонна ажыг руданың курлавырын тургузуп алган. Амгы үеде бүдүрүлге планын күүсетпейн турар бригада чок. Чыл төнчүзүнде дагжыларның ниити хуралынга социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш бригадалар бот-боттарын чарышка кыйгырышкан. Ол чорук ажылдың темпизин көскүзү-биле дүргедеткен.

— Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга эн эки көргүзүглерлиг болган дээш бистен 14 кижи эткен чылын «Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнатканнар. Янзы-бүрү ажылдарга ажылдап турган тыва ооллары эткен чайын чыгдүскү чырыктың электри лампаларын дээвирни дургаар азыр каан. Эжик чоогундан көрүп турарга, ынаарла чадаландыр шуужуп чоруй барган. А шахталарның ханаларын насос-биле бүлгүртүп агартыр чугайлаан. Харылзааның телефон аппараттары булуң сапында көстүр.

— Чырык болзун дээш боттарывыс чугайлап алган болдур бис ийни—деп, Александр Ильич чугаалай-дыр.

Шахтаның кол унундан чарлып чоруткан адырларыла хөй. Олардан вагонеткаларның рейстиг оруктары үнүп келгеш, төп магистралда каттышкан.

Рейстиң кыдыында манзыбиле шып каан оруктан шоолуг ыравайн, оң талакы шахтаже ээптивис. Мында карацгызымаар, бүлүүрүн чырыкта ажылдаан ийи кижиниң бөртеринде лампочкаларның чыры кажарацайнып тур. Дөмейи кончуг узун дорт думчуктарлыг Николай, Яков алышкыдарның ажылдаар чери бо. Үш вагонетканы дизе тургузуп каан. Монгуш алышкылар бистиң-биле мендилежип, чугаа солушса-даа, ажылын үргүлчүлеп турлар. Дуймазының ийлендир идип алган вагонетказынче, акызы руданы чиңгежек демир-биле төө идип бадырып тур.

Кобальт рудазын казып турар улустуң ажылын эки билбес кижи даштындан көргеш, ону чиик чүве-дир деп-даа бодай бээр. Шынында бо нарын ажыл. Хөмүр-даш, дус дээш ышкаш казар байлактар дег тудуштур-ла аңгыланып көстүп чыдар эвес, а алдын, мөңгүн ышкаш ховар металл болганда оон чыдар чери эвээш, удазын дег шуужуп чоруй барган, чамдык черлерге төнүп үзүктелген, өскээрдаа чоруй барган болгулаар. Кезик-бичелеп чыдар ындыг руда дажын оон-биле өнеш хамык хөй хая-даштан ылгаарын өөренген карак, тускай мергежил-ле шыдаар!

Николайның чушкуп чыткаы ханада көзенектен бир дашты ап алгаш, ол-бо көргүлеп чоруй, ужурун-даа эки билбейн:

— Руда арбын дүжүп тур бе, Монгуш?—деп, айтырдым.

Ийи холуун аразын 50 сантиметр хире кылдыр көргүскеш:

— Бо хире судал кел чыткан чүве, төпүксеп тур—диди.

— Эзлчег соонда үш килограмм хире частыр бүдүмелден салгаш, тепсипсин деп тепсикчиге чугаалаар-ла—деп, Александр Ильич сүмеледи.

Биче када чапсарлап хөөрежири-биле электродепога келдивис. Кол шахтаның кыдыында үттеп каан бедик дээвирлиг улуг куйну ынча деп адаар. Ханаларын чугайлаан, хөй сайгылгаан-биле чырыткан улуг куй өрээл тоолда чүве дег онзагай, чараш. Вагонеткалар сөөртүр моторлуг шимчедикчилериниң аккумуляторларын маңаа октап турар.

Комбинаттың кол инженери Дадар-оол Саңгыр-оолович Монгуштуң кады төрээн дунмалары бо бүдүрүлгеде ажылдап турарлар. Николай шериг албанынан келгеш, маңаа ажылдай берген, а Яковтуң тускай мергежили тудугжу кижи. Акыларының аайы-биле мында ажылдай берген. «Үш алышкы, чеди угбашкы улус бис. Алышкылар мында келгенивис бо» деп, Николай хөөрегилээш, бригадазында эшөөрүнүң дугайын биске ажыттажыт чок чугаалап берди. Бригадада сес дагжы чер ажылдарының „бүгү хевирлерин кылып билир. Кышкы үеде курстарга мергежилин бедидип турарлар. Бо чылын алган хүлээлгезиниң бир пунктузунда кижи бүрүзү электровагонетка башкарар мергежилди чедип алыр деп бижээн.

Тываның ажылчы чоннарының 1974 чылда алган бедиткен хүлээлгезиниң үлептүр кезээнде «Тыва кобальт» комбинаттың Соңгу руднигиниң төлевилелде көрдүнген күүзүн чедип алыр деп айыткан.

Ол сорулганы дагжылар соруктут күүседип эгелээн. Соңгу рудниктиң коллективи яварь айда руда тывыжының планын ийи хонук бурунгаар күүсеткен. А комбинат бо чылдың баштайгы айының планын үш хонук бурунгаар боттандырган.

...Ажыл-хөрээвис дооскаш, орай кежээ Кызылче ээптивис. Хүндүс чораанывыс Соңгу рудниктиң сайгылгааннары бедик сынныг артыы талазында хереллдеп берген костүп тур. Бешки чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш кыптыккан иштиң дүн-хүн чок хайнытып турарын олар херечилеп турар.

С. МААДЫ.

(«Шыныың» тускай корр.).

ЧУРУКТАРДА: руданы чүдүрүп турары. Оң талакы чурукта Яков болгаш Николай Монгуштар.

Г. СИРОТИННИҢ фотолары.

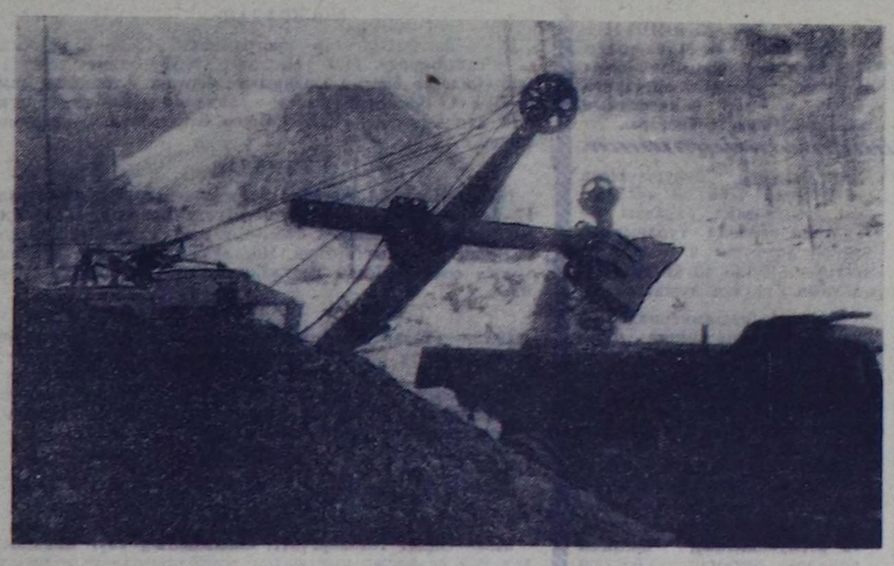

Бүдүрүлге күчүзүн

долу шиңгээдир

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ УТКУШТУР ПЛАНЫ

Партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртку чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир сорулга-биле база Москаның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң патриоттуг эгелээшкинин детивишаан, Тываның металлургтары уткуштур планга дараазында бедиткен хүлээлгелерни алган:

1. Продукция сайгарарының чыл планын декабрь 28-те күүседир.

2. Концентраттыг кобальт бүдүрериниң чыл планын декабрь 29-та күүседир.

3. Продукцияның бот-үнезин 0,4 хуу чиигедир болгаш 30 муң рубльди камнап алыр.

4. 1973 чылга бодаарга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5,3 хуу бедидер.

5. Металл тывыжының планын декабрь 25-те күүседир болгаш кобальтының үлүг-хуузун көвүдедир.

6. 800 муң квт. электроэнергияны, 500 тонна хөмүр-дашты, 48 тонна аммиакты, 20 тонна кывар-чаар материалдарны болгаш 800 кубометр дилиг материалдарын камнап алыр.

7. Чогаадылга болгаш чаартылга ажылдарының база күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының күсели-биле 200 муң рубльдиг камналгазын алыр.

8. 100 олуттуг столоваяның, 48 квартиралыг болгаш кайызынга-даа ийи өреге чуртталга 8 чуртталга бажыңнарын туткаш, ажыглалга киирер. Ниитизи-биле 8 муң дөрбелчин метр шөлдүг оруктарны, тротуарларны асфальтылаар.

9. Дүжүт ажаалдазының үезинде 10 механизаторну шефтеп турар ажыл-агыйже чорудар, ук ажыл-агыйның электродериглериниң септелгезин кылыр болгаш массалыг шефтээшкиннерни доктаамал организастаар.

10. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективин социалистиг чарышка кыйгырар.

Уткуштур планның негелделерин коллектив кежигүннериниң ниити хуралынга бадылаан.

КУРЛАВЫРЛАР НЕМЕШКЕН

Хову-Аксында № 18 геология-шинчилел партиязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары черниң казымал байлактарын шинчидеп тывар, ылаңгыя кобальт, никель дээн ышкаш ховар металлдарның чаа курлавырларын тодарадыр талазы-биле эвээш эвес ажылдарны боттандырып чорудуп турарлар. Комбинаттың бүдүрүлге күчүзүн долузу-биле шиңгээдиринге геологтар улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш ук материалдарның шинчилээшкининче кол күштү мобилизастаан. Бистиң геологтарывыс металлдың үлүг-хуузу арбын рудаларны дилеп тыварынче онза кичээңгейни салып турарлар. Чүге дээрге кобальт рудазының мооң мурнунда чылдарда тодараттынган курлавырларында металлдың үлүг-хуузунуң эвээш болганы сөөлгү үеде илерээн.

Таңды-Ууланың сыннарынга шинчилел ажылдарын калбартканының түңнелинде өңнүг болгаш ховар металлдарның чаа курлавырлары тывылган. Шинчилел партиязының геологтары боттарының ажылын чүгле өңнүг металлдар шинчилеп тывары-биле кызыгаарлавайн турар. Ажыктыг өске-даа казымал байлактарның курлавырларын тодарадырынче олар кичээңгейни салып турар. Бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынган.

Чижээлээрге, Хову-Аксындан ырак эвес Ак-Талдың Идегелдей деп черинде хөмүр-даштың эвээш эвес курлавырын олар тодаратказ, ону комбинаттың иштики хереглелинге ажыглап болурунуң техник-экономиктиг санаашкыннарын кылып доскан. Бо черниң хөмүр-дажын ажык арга-биле казып алыр болганындан аңаа үнер чарыгдалдар эвээш. Хөмүр-даш каъдының кылыны 8—9 метр чедип турар. Каа-Хемниң хөмүр-дажынга бодаарга, бо черниң ол одаар чүүлүн казып тыварынга, сөөртүрүнге үнер чарыгдалдар бир тоннага онаштыр 3 рубль 71 көпеек чиик болур. Амгы үеде комбинаттың чылда ажыглап турар бүгү хөмүр-дажынга хамаарыштыр алырга ниитизи-биле чыл санында-ла 445 муң рубль камнаттынар.

Боттарының хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар ажылчыннар болгаш геологтар шинчилел партиязында хөй. Чижээлээрге, мастерлер Түмен-Хөв, Кенден, геологтар Захаров, Самойлюк, геофизиктер Голиков, Щетинин болгаш оон-даа өскелер коллективтиң мурнакчыларынга санадып турарлар.

К. ОЮН.

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ САГЫЛГА-ЧУРУМ

Беш чылдың тодарадыкчы, дөртку чылын бистин «Кызыл тараачын» совхозтун ажыл-иш чилери улуг сорук киришкиннир өгелээн. Амгы үеде күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажылчыннарның өгелекчи чоруун деткиир, социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле ажылды совхозтун парткому болгаш бригадаларда партия эге организациялары күштелдирген. Ук ажылды чорударда бүдүрүлгенин организастаарын өкижидери-биле чергелештир ажылчыннарның ажылдаарынга, дыштанырынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерин база көрген. Бо айтырыглар, шынап-ла, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринге чугула салдарлыг болгай. Совхозтун дирекциязы, ында партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары олче улуг кичээнгейни салып келген. Оон түңнелинде эткен чылын чамдык чедишкиннерни чедип алган бис.

Тывага коллективтиг ажылагыйларның баштайгыларының бирээзи Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхоз тоску беш чылдың үш чылдарының планын күүседиринге бодунун төлептиг үлүүн киирген: беш чылда күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседипкен, ам сүт садарының планы доостур чыгай берген. Бистин ажыл-агыйдан сөөлгү ийи чылда безин 28 ажылчыннарны чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаннааны, 49 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывысканы, ол ат дээш демисежип турарларның саны 300 акшаны ында күш-ажылды организастаанының болгаш сагылга-чурумунун багай эвезин херечилеп турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга коммунистер боттарының үлегерин көргүзүп келген. Ынчалза-даа ажыл шагы үзер, арагалаар болгаш амы-хуунун хөрээн ниитиниинден бедик көөр чоруктар чамдык ажылчыннарда ам-даа бар. Ынчангаш партил организациязының, профэвилелинин ажылчын комитединин болгаш совхозта өске-даа хөй-ниити организацияларның кижизидилге ажылын күштелдирип турар ужуру ол. Күш-ажылдың чурумун быжыглаар төлээде, кадрлардан негелдени күштелдирер, оларны кижизидилге ажылынга идепкейлиг киириштирер апаар. Бо талазы-биле ажыл бистин совхозта чүгээр. Агроном В. И. Иконников, салбыр эргелекчилери А. К. Кунаев, А. Б. Монгуш, ферма эргелекчизи Д. С. Доронин, бригадир С. Ф. Чекулаев болгаш өске-даа эштер ажылчыннарны харыысалгалыг чорукка кижизидеринче, оларның амыдыралын өкижиде ринче сагыш салып, күш-ажылдың сагылга-чурумун, быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Ажылчыннардан чурум үрээн чангыс-даа таварылганы анаа эрттирбейн, оларга хамаарыштыр шыңгыы хемчегни ап турар.

Коммунист Д. Доронин эргелекчилээн Туранның сүт-бараан фермазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты эдилеп турар. Ында күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чорук барык-ла чок. Ындыг байдалды ол коллектив канчаг чедип алганыл? ферма партия, профэвилел организациялары Күш-ажыл хоойлузун чонга тайылбырлаарын күштелдирген. Ажылынга кызымак эвес, арага-дарыже хандыкшыыр кижилерни бүдүрүлге хуралынга азы эш хуузунун судунга көөру чанчыл апарган. Ындыг кижилерниң чемелде төлевирин казыырындан эгелээш оларны ферманын девискээринден өскээр көөрүрингe чедир янзы-бүрү шыңгыы хемчеглерни ап келген.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары социалистиг чарышты улам калбартыры-биле сырый холбаалыг. Ынчангаш чарыштын түңнелин үндүрүп тура, күш-ажыл болгаш хөй-ниитинин чурумун чугаалажыры ук фермада чурумчаан. Ажылынга кызымакдаа болза, чуруму багай кижини чарыштың тиилекчизи деп санавас. Ындыг кижилерни хана парлалгазынга база шүгүмчүлеп бижип турар. Бо бүгү хемчеглер планныг онаалдаларны күүседиринге улуг идигни бээр. Ферманың ажылжининг чедишкининин бир кол үндезини ында. Шиитпирлиг чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришкеш, туранчылар бир инекке онаштыр 2804 килограмм сүттү, а А. Захарова ышкаш мурнакчы саанчылар 3500 килограммдан эвээш эвес сүттү сагганнар. Тоску беш чылдың күрүнеге сүт садар талазы-биле планныг онаалдазын ук ферма бо чылын доозар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының ажыы ол хире-дир.

Билелит фермазында байдал арай ындыг эвес. Ында кижизидилге ажылы кошкак, күш-ажылдың сагылга-чурумун хаждар чоруктар бо-ла болгулай бээр. Арагачылар-биле демисел база кошкак. Фермаың удуртукчулары, партия организациязы сагылга-чурум үрекчилеринге хамаарыштыр шыңгыы хемчег албайн, кижизидилге ажылын кошкадып турар. Ындыг четпестерни дарый чайладыр дээш Туран фермазының дуржулгазын аңаа нептередир талазы-биле хемчеглерни ап эгелээн бис.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары дээрге-ле чон ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирери ол. Ынчангаш хамыктын мурнунда ажылчын бүрүзүнүн культурлуг деннелин, мергежилин болгаш ниити билини бедиринче, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киришкен турарынче кичээнгейни салаа эки. Коммунизм тургузукчузунун моральдыг дүрүмүн кижи бүрүзү амыдыралга удуртулга болдуруп, хажык чокка сагып күүседкен турзун дээш идей-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирер бис.

Ф. ЛЕБЕДЕВ,

совхозта партком секретары.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДӘӘЛЕР

МУРНАКЧЫ АНЫЯКТАРНЫҢ СЛЕДУ

Туранның Культура бажыңынга Бии-Хем районнуң 1973 чылда планныг онаалдаларны күүседиринге төлептиг үлүүн киирип, бүдүрүлгениң мурнакчылары болган аныяктарыңа слёду болуп эткен. 1973 ажылагый чылының түңнелдери болгаш чаа чылда сорулгалар дугайында илеткелди ВЛКСМ райкомунуң секретары В. И. Глушенков кылган.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле район көскү чедиишкиннерлиг болган. Ында комсомолчулар болгаш аныяктар биче эвес үлүүн кииргенин илеткелчи демдеглээн. Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчыларының саны өзүп турар. Оларга саанчылар Зоя Седипей, Зинаида Шавылан («Кызыл тараачын» совхоз), механизаторлар Виктор Глухенко, Николай Ветров («Саян» совхоз) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Слётка дайынның, күш-ажылдың хоочуннары чүве чугаалап, Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш улам эки ажылдарынче бүдүрүлгениң аныяк мурнакчыларын кыйгырган.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов слёттуң ажылынга киржип, чүве чугаалаан. Ол бүдүрүлгениң чамдык мурнакчыларынга «Аныяк мурнакчыга» деп ВЛКСМ ТК-ның хөрек демдектерин, комсомол обкомунуң Хүндүлел бижиктерин тывыскан.

Слёттуң киржикчилери районнуң комсомолчуларынга болгаш аныяктарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Х. КАРА-ООЛ.

* * *

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Эрзин райпозу эткен чылын үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң — 100,3 хуу күүсеткен. Ном садыгларының, бодунуң бүдүрер продукциязының даалгаларын ажыр боттандырган. Кооперация нежигүүнүнге 50 кижини хүлээп алыр тургаш, 89 кижини киирип алган. Бо саннарны райпо баштаар чериниң даргазының оралакчызы А. Очур Эрзин суурнуң хуучуларының хуралынга кылган илеткелинге чугаалаан.

Раймагта Күскелмаа Дыртый, Ямаа Бичелмаа, Нарында Биче-оол Ноозунмаа ышкаш мурнакчы садыгжылар районда эвээш эвес.

Илеткелчи болгаш хуралга санал бергеннер садыг ажылында четпестерни илереткен. Садыгжыларның аразында чонга эптиг-эвилең эвес, садыгның культуразын бедидер хемчеглер албас, өре-самчыгдал кылыр кижилер ам-даа бар. Ол кадрлар-биле ажылдың четпезин херечилеп турарын хуралга айыткан.

Ч. СУЛЬДУМ.

* * *

ААС ЖУРНАЛЫ

Сарыг-Септиң Культура бажыңынга аас журналы болган. Ону Тыванын эрткен болгаш амгы амыдыралынга тураскааткан.

Тыва улустуң эрткен амыдыралының дугайында СЭКП райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Г. Маады, амгы Тыванын экономиказында, культуразында чаартылгалар талазы-биле Сарыг-Септиң С. К. Тока аттыг № 2 ортумак школазының башкызы С. Достай, Каа-Хемниң ажыл-ишчилериниң 1974 ажыл-агый чылында сорулгаларының дугайында партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Гайдук олар илеткелдер кылган.

Аас журналынга киришкеннер Тыва дугайында билиин ханыладып, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында чүүү нылырын улам тодаргай билип алган.

Чыылганнар түңнелинде Тыванын каас чараш бойдус чурумалы, ажыл-ишчи чонунуң дугайында чугаалап турар киножурналдарны көргеннер.

К. ДОҢГАК.

ЭМЧИЛЕР, НАРЫН ДЕРИГЛЕР

«Кадыкшыл түүден-даа үнелиг. Бистиң эмчилеривистиң ачызында кан-кадык кылдыр сегип үндүм. Амгы үениң дерилгелери-биле дерээн чаа эмнелге-даа магалыг-дыр. Ында эмчилерниң кижиниң кадыы дээш сагыш салыры-даа онзала чүве-дир, ооларым» дээн кырган-ачавыстың чугаазы сагыжымга кире дүштү. Оон ол магадалын бодавышаан, чоруп олурумда, республиканың эмнелге комплекизиниң бажыңнары бедик чаагайы-биле коступ келди.

Делгем, чырык, чылыг өрээлдерлиг, бажыңче оонмоон келген кижилер хөйү-биле шуужуп кирип турду. Олар чамдык эмнелгелерге ышкаш, сынмарлашпады-даа. Келген кижилер эмнелгениң аңгы-аңгы салбырларынче кире бергилээн. Коридорда улуг стендиде республика эмнелгезиниң хоочуннарының, мурнакчыларының чуруктарын азып каан. Ында РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи А. И. Канунников, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчилери А. К. Гончаренко, А. П. Мажова, Л. М. Козлова олар, өске-даа мурнакчыларның чуруктары бар.

Эмнелге комплекизиниң улуг эмчи сестразы Мария Матвеевна Шевченко тургаш, мында 550 орунлуг 25 салбырда дээди эртемниг 115 эмчи, тускай ортумак эртемниг 298 медицина ажылдакчызы барын дыңнатты. Хирургия, нейрохирургия, физиотерапия, урология дээш шупту 25 салбырда медицинаның чаа дерилгелерин тургускан. Янзы-бүрү аарыгларны эмнээринге ону долуу-биле ажыглап турар. Ук эмнелге 1972 чылда ажыглалга кирген.

Нейрохирургия салбырынга чеде бердим. Бо чаа салбырның эргелекчизи Валерий Павлович Григорьев аарыг кижилер эмнээринге, чамдык аарыгларны тодарадырынга ажыглаар чаа дерилгелерни, аппараттарны таныштырды.

— Тыванын эмнелгелеринге моон мурнунда чылдарда «Эхо-11» дээр аппаратты ажыглавайн турган. Оон дузазы-биле баш мээзинде кемдээшкинни, ыжык черлерни, оорга чүүнде кемдээшкиннерни болгаш өске-даа аарыгларны тодарадып турар — дээш, ол чаа дерилгени көргүстү. Мону медицинага ажыглаарынга дыка таарымчалыг кылдыр кылып каан.

Оон аңгыда «РО-1» дээр чаа аппаратты база ында ажыглап эгелээн. Медерелин оскунган, аар аарыг, барык тыныш чок апарган кижиге моон дузазы-биле кислородту тындырар. Бо чаа салбырда 25 орун бар. Маңаа колдуунда баш мээзинин, оорга чүүнүүн болгаш нерви аарыгларының өске-дза хевирлеринге нарын кезип эмнээшкиннерни кылыр.

Баш нервилерин таварты кызыл өңнүг суг бүдүмелди дамчыдып турган, оон ыжык черлерни аппараттар дузазы-биле тодарадып турар. Ындыг арга-биле 50 ажыг шинчилээшкинни чоруткан. 1972 чылдан бээр бо салбыр 300 ажыг кижини сегиди эмнеп, оларның кадыкшылын хатап тургускан.

Республика эмнелгезиниң салбырларының аразында калбарган социалистиг чарышка

эткен чылын нейрохирургия салбыры бирги черни алган. Салбырның улуг эмчизи Валерий Павлович Кызылдың эмнелгелеринге 11 чыл ажылдаан. Москвага билиг бедиленинің курузунга ийи чыл өөренгеш, нерви аарыгларын кезип эмнээр талазы-биле мергежилди чедип алган. Ам бо нарын участокту харылап турар.

Салбырның бир өрээлинде Барыын-Хемчик чурттуг, чеди харлыг бичии оолга ужураштым. Ол бажын аътка тептирипкен. Ону Кызылга эң-не берге байдалдыг турда эккелген. Оон хавааның дужундан кезип эмнээшкин кылган соонда сегип турар. Ол ам номнар номчуп, каткы-хөглүг халып турар болду.

Совет медицинаның нарын дерилгелерин тургускан бо чаа эмнелгеде боттарының профессиязынга бердинген, сагыш-сеткили арыг-шынчы, ажылынга кызымаккай кадрлар хөй, оларга өөрүп четтиришкиннерни бижээн хүрең даштыг кыдыраашты ажып көрдүм. Оон арыннарында буянныг мергежилдиг кижилерге өөрүп четтириишкиннин чылыг сөстери бар болду.

ЧУРУКТАРДА: нейрохирургия салбырының кол эмчизи Валерий Павлович Григорьев. Хирургия салбырында эмчилер В. Наумов, И. Дудников, эмчи сестразы В. Ашихмина (ортузунда) олар кезип эмнээшкин үезинде.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотолары.

БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Сөөлгү чылдарда бистиң чуртувуста назы четпээн уруглар аразында кем-херек үүлгедиишкиннери болгаш хайгаарал чок чорук барык чок болган. Ол дээрге Коммунистиг партиянның болгаш Совет чазактың келир үениң салгалының дугайында сагыш салыышкынының ачызында чедип алдынган. Хоочун салгалдың кылып чораан ажыл-хөрээн төлептин-биле уламчылап чоруур совет аныяктарга чоргаарланыр бис. Ынчалза-даа назы четпээн уруглардың кем-херек үүлгедиишкиннери амдаа долузу-биле узуткаттынмаан. Ынчангаш ооц тыптып келир чылдагааннарын, үндезиннерин медереп билири чугула.

Бистиң чуртувуста уруглардың кем-херек үүлгедиишкини дээрге чамдык таварылгада уруглары долгандыр турар янзы-бүрү таарымча чок фактыларны, бистиң кижизидилгевистиң чамдык чедир көрдүмээн үүлүдериниң түңнелинден болу бергилээр. Ынчангаш келир үениң салгалын кижизидеринге күрүне, административтиг органнар, хөй-ниити организациялар, ажылышчы коллективтер, өг-бүлелер, школалар аразында сырый харылзаалыг кады ажылдаар ужурлуг.

Бии-Хем районунуң назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссияның ажылының дугайын чоокта чаа аңаа эткен республика комиссиязының хуралынга шыңгыы чугаалашкан.

Район комиссиязы (даргазы М. Н. Моллеров) назы четпээн уруглардың хайгаарал чок чоруун болгаш кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбас талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Бо өөредилге чылында школазын кагган 21 кижини школаже дедир эгиткен, үжен дөрт хире өскүс уруглары күрүне хандырылгазында киирген, эрге-хоойлу пропагандазын күштелдирери-биле районнуң Культура бажыңының чанында сезен кижи дыңнакчылыг «Аныяк юристиң школазын» организастаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссия район комиссиязының ажылында чедир кылдынмаан үүлдерге доктаап, маңаа хамаарыштыр харыысалгалыг чамдык ажылдакчыларның тайылбырын дыңнаан.

Районда назы четпээн уруглардың кем-херек үүлгедиишкини эрткен чылын оон мурнунда чыл-биле дециэрге элээн өскен, школа назылыг он беш хире уруглар өөредилгеже хаара туттунмаан, ылаңгыя Аржаан ортумак школада 9-10 класстардан беш өөреникчини ында школа директору эш Б. М. Ширнин білин чавыс дээш бирги улдуңнуң эгезинде-ле школадан чоруткан. Ол ышкаш Хадың (директору А. Е. Бычков), Тарлаг (директору Х. П. Санчай) сес чыл школаларында бүгү-ниити өөредилгезиниң дугайында Хоойлу база четпес күүсеттинин, өөредилге-кижизидилгеге ажыл кошкак тургустунган. Моон алгаш көөрге, школазын кагган уруглары дедир эмдеп, өөредир талазы-биле школаларның башкылар коллективтери, ада-не комитеттери, улус өөредилгезиниң килдизи, көдээ Советтер, назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар район комиссиязы боттуг хемчеглерни албаан, чедир ажылдаваан болуп турар.

Районда үжен харга чедир назылыг чеди үүс ажыг аныяктар ортумак билигни чедип албаан, бо өөредилге чылында 276 кижи кежээки школага өөренир дээш бижиткен. Ынчалза-даа амгы үеде оларның түгле 60 хирези район төвүнде өөренип турар. Ажыл-агый удуртукчуларының кежээки школага өөренир аныяктарны транспорт-биле хандырбаанындан, районда кежээки школа директору эш Дорофееваның ажылды организастап шыдаваанындан Турандан аңгыда, Хадың, Суш, Өөк, Аржаан суурларда консультпунктулар хагдынган. Ынчанмыже райкүүском-даа (даргазы М. К. Дамчай), ВЛКСМ райкому-даа (секретары А. С. Серен), районо-даа (эргелекчизи Ю. М. Некрасов) кежээки өөредилгеге хамаарыштыр мынчага кандыг-даа хемчег албаан. Бир эвес аныяктарның кежээки өөредилгезин организастаар талазы-биле шыңгыы хемчеглери дарый боттандырбас болза, тоску беш чыл планында район бүгү-ниити ортумак өөредилгези хамаан чок, сес чыл өөредилгезиниң Хоойлуузун безин күүседири бергедеп турар.

Өзүп орар салгалдың кижизидилгези, назы четпээн уруглардың кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбас дээш сагындырыг ажылы—түгле аңаа хамаарышкан организацияларның эвес, бүгү-ниитиниң хөрээ. Ол хиреде районда хөрээженнер чөвүлелдери, көдээ Советтер чанында административтиг комиссиялар бо талазы-биле четпес ажылдап турар. Эзрбек, Чкаловка, Сесерлиг болгаш оске-даа суурларда хөрээженнер чөвүлелдеринде тускай булуң чок, школазын кагган, ажылдавайн турар элээди уруглар-биле кандыг-даа ажыл чорутпаан.

Өрткен чылын үжен бир назы четпээннер арагалааш, янзы-бүрү хөй-ниити көрүм-чуруму үрээни дээш милицияның уруглар өрээлинге кирген, оларның чэрби бежи—Чырыдыышкын министерствозунуң школаларының өөреникчилери. Бо дээрге школаларда өөреникчилериниң коммунистиг кижизидилгези дээш ажылдың кошкаа, ылаңгыя «берге» уруглар-биле, оларның ада-иези-биле багай ажылдың херечизи-дир. Ынчангаш чүүү-даа мурнунда, районнуң хөй-ниитизи арагалаашкын-биле демиселди бүгү аргаларны ажыглап тургаш күштелдирерин, назы четпээн уруглары арагалаашкынче хаара тудар база ажы-төлүнүң кижизидилгезинче кичээнгей салбас чамдык адаиелерге хамаарыштыр хоойлуда көрдүнгенин өзүгаар харыысалга онаштырар үе келген.

Эрткен чылын районнуң назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиязы үүс ажыг элээди уруглары колхоз, совхозтарже, бүдүрүлгелерже, организацияларже ажылдадып чоруткан, ынчалза-даа оларның кандыг байдалда, канчаар ажылдап турарын хынаваанындан районда назы четпээннерге хамаарыштыр күш-ажылдың сагылга-чурумун, хоойлужудулгазын үрээр таварылгалар кайы хөй. Чижээ, «Өөк» совхозтуң директциязы болгаш районнуң амыдырал хандырылга комбинадында элээди уруглары бүдүн хүнде ажылдадыр, ажылга киирерде-даа, үндүрерде-даа район комиссиязы-биле сүмелешпес фактылар бар. Ол ышкаш ажылдап турар аныяктарның өөредилгезин оон ыңай уламчылаарынга, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, чурттаарынга, дыпта-нырынга таарымчалыг байдалды ажыл-агый, бүдүрүлгелер удуртукчулары тургузар ужурлуг.

Хөй-ниити кижизидикчилерниң ажылын билдилиг организастап удуртуру элээди уруглар аразынга кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбазын баш удур сагындырар, кижизидилге ажылынын база бир хевири, а Бии-Хем районда хөй-ниити кижизидикчилер-биле ажылды комсомол райкому, район комиссиязы чедир удуртаанындан кем-херек үүлгеткеш, шиитиргген назы четпээннерниң үжү катап шииттирип турар болган. Бир эвес комиссияның болгаш милицияның уруглар өрээлинин үчёдунда турар болгаш шииттирип чораан келген аныяктарны өөренип, ажылдап турар черлеринге хөй-ниити кижизидикчилерге быжыглаан болза, назы четпээн кем-херек үүлгедикчилериниң саны эвээш болур ийик.

Кем-херек үүлгедиишкиннери ажылдан, өөредилгеден хостуг үеде болуп турарын, база үчётта турар «берге» кижизидилгеги уруглардың улуг нуруузу болгүмнер, спортчу секцияларда, школаның, класстың-даа хөй-ниити амыдыралында кириштейн турарын анализ илереткен. Ынчангаш школалардың класстан дашкаар ажыл талазы-биле өөредилге эргелекчилери, Пионерлер, бажыңы, библиотекалар, культура ажылдакчылары, комсомол райкому бо талазы-биле улуг хемчеглерни амыдыралга боттандырыш, ылаңгыя чурттап турар черниң аайы-биле ажылды организастаары, маңаа чаа-чаа аргаларны тып, ажыглаары негеттинин турар.

Уруглар дээрге — бистиң келир үевис. Оларның салымчолу дээш сагыш човаашкын ниитилелдиң бодунуң келир үези дээш сагыш салыышкыны-дыр. Кижи дээш демиселдиң чедиишкини хөй-ниити организациялар, өг-бүле, школа, комсомол, бүгү улус—шупту кады чаңгыс демниг ажылдаарындан хамаарыжыр. Бо харыысалгалыг, буянныг ажылга кижи бүрүзү киржир, хажыыланга турар хайгааракчы чок болбас ужурлуг.

Х. ЮМБУУ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында назы четпээн уруглар ортузунга ажыл чорудар комиссиянын харыысалгалыг секретары.

ТАЙБЫҢНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ

Тайбың камгалалының Тыва республика комитединиң президиумунуң хуралы чоокта чаа болган. Аңаа ук комитеттиң даргазы, Тыванын дыл, литература болгаш төөгүнүң өртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оол тайбыңга ынакшылдыг күштериниң эткен чылдың октябрьда Москвага болган Бүгү-делегей конгрессиниң шиитпирлерин болгаш Кыйгырыглары чон ортузунга тайылбырлап таныштырар ажылдың республикада канчаар чоруп турарының дугайында дыңнадыгны кылган.

Президиум хуралы бо чылын кылыр ажылдарның планын чугаалажын көрген болгаш бадылаан. Ында СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбыңның совет программазын, Коммунистиг партиянның болгаш Совет чазактың Ленинчи даштыкы политиказын, Москвага болган тайбыңның Бүгү-делегей конгрессиниң шиитпирлерин чон ортузунга нептередир хемчеглер болгаш өске-даа ажылдар киргеп. Бо чылдың июнь айда тайбың болгаш найырал неделязын эрттирерин планда киргенин база солун.

Тайбыңның Совет фондузунга эки тура-биле акша-хөреңги чыыр ажылдың эткен чылгы түңнелдерин болгаш моон соңгаарны сорулгаларны президиум хуралы көрген. Совет Тыванын бүгү чопунуң, колхозчуларның болгаш ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш сургуулдарның тайбың хөрээнге ажыл-ишт, акша-хөреңги дузазын көргүскени дээш өөрүп четтиргенин президиум демдеглээн. Бо талазы-биле ажыл Кызыл хоорайга, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарга, «Тыва даг-дугу» комбинатка, «Кок-Тей» совхозка болгаш өске-даа ажыл-агый, албан болгаш өөредилге черлеринге организастыг эткен. Ук ажылды чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол, хөрээженнер чөвүлелдери, профэвилел бөлүктери, Совет фондуга дузалаар район комиссиялары, оларның коллективтерде бөлүктери идепкейлиг чорудун турар.

Бо буянныг, интернационалчы болгаш чаагай хөрекке Таңды, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның киржилгези чогуур деңнелинге четпээн. Ук ажылды моон соңгаар эки-жидеринге идегел улуг.

Л. ЧАДАМБА.

Эмниг үүштер—байлаавыс

Эм үүштерге хереглед чыл бүрүде өзүп орар. Оон кол хереглекчилери болур химия-фармацевтика заводтары, төп аптека складтары болгаш өске-даа аптека четкилери-биле белеткелчилер чыл эгезинде-ле кереэ чарарлар.

Медицинага эмниг чаа-чаа үүштерни ажыглап турары-биле холбаштыр оон шынарына негелде база өскен. Ынчангаш эм үүштерни хөй-биле белеткээрде ол ажылды эки организастаары, күрүне стандартынын негелдезин ёзугаар ону чыырының, кургадырының чурумун белеткелчилерге, чыыкчыларга тайылбырлаары чугула.

Сөөлгү чылдарда көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының өртээ улгаткан болгай. Оон-биле чергелештир кургаткан болгаш шынары эки үүштерни чыыр белеткээриниң өртээ база бедээн.

Эм үүштер чыыр талазы-биле идепкейлиг, ажылдап турар аптекалар республикада бар. Чижээ, Бии-Хемниң Туранда № 3 аптека планын үш катап ажыр күүсеткен. Ол районнуң ыяш ажыл-агый чери оларга эки дузалаан. Бо аптеканың эргелекчизи эш Адамовичиин болгаш өскедаа эштерни Тыванын аптека эргелели үнелиг белектер-биле шаңнаан.

Ол ышкаш Сарыг-Септин, Ак-Довуракты аптекалары, Кызылда № № 1, 19, 20, 22 аптекалар база планнарын күүсеткилээн.

Чайгы үеде Кызылдың № 1, Чадааанаың № 4 аптекаларының ажылдакчылары тайгаларже үүш, киш-кулаан болгаш эмниг үүштер бүрүлерин чыырынга идепкейлиг киришкен. Эмниг үүштер чыырының конкурузун эрткен чылын эрттиргеш, түңнелдерин үндүргеп. Тиилекчилерни фото-аппараттар, хол шактары, номнар болгаш өске-даа белектер-биле шаңнаан. Чадаана ортумак школазының өөреникчилери В. Немков, А. Елизарев олар 35 кг ажыг эм үүштерни чыып дужаагаан. Таңдының Межегей ортумак школазының өөреникчизи В. Владимиров 21 кг чодураа кадын дужаагаш, чурук тырттырар аппарат-биле шаңнаткан.

Эмниг үүштер—бистиң байлаавыс. Тыванын аптека эргелели эрткен чылын ону 2,5 тоннаны белеткээр планныг турган. Бо ажылга районнарның ыяш ажыл-агый черлери кол рольду ойнаарлар. Ындыг турбуже, республикада 12 ыяш ажыл-агый чериниң түгле 5-и кереэ чарган. Олар безин планын күүсетпээн. Мындыг четпестерниң барындан № 11, 12, 25 аптекалар, санитар-гигиена магазини чаңгыс-даа грамм эмниг үүштү белеткеввэн. Чамдык аптекаларның ону белеткээни эвээш. Мындыг четпестерниң түңнелинде республиканың аптека эргелели планын түгле 66 хуу күүсеткен.

Ылаңгыя Тожу район кайгамчык чараш бойдус чурумалдыг чер болгай. Ында ыяш ажыл-агый чери чуртакчы чонну болгаш школаларны эвилелдээш улуг үүлени бүдүрүп болур. Ыяш ажыл-агый чери ол аргаларны ажыглавайн, ажылды чугулалан көрбейн турарындан район аптеказы планын күүсетпээн. Түгле 16 кг киш-кулааның бүрүзүн дужаагаан.

Тыванын делгемнеринде 400 ажыг хевириниң эмниг үүштери өзүп турар. Оларның хөй кезиниң ындыг шынарын чон эки билир. Ол үүштерниң 66 хевирин совет медицинада калбаа-биле ажылдап турар.

Эмниг үүштерни чыырын бо чылын база уламчылаар. Кадык камгалалынга ажыктыг бойдус байлаан чыырынга республиканың ажычы чоннары, ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң сургуулдары, студентилер, школачылар идепкейлиг киржири күзенчиг.

В. КАЛЕДИНА,
Тыванын аптека эргелелиниң провизору.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ШЫЛГАРААН

Ийи хүн иштинде Самагалдайның чаа Культура бажыңының үш чүс олуду сыңыштайн турган. Эрткен дыштаныр хүннерде аңаа хостуг хүреш талазы-биле Тес-Хем районнуң ажык чемпионады болуп эткен. Аңаа киржирибиле Кызыл хоорайның № 35 профтехучилищениң, № 11 көдээ профтехучилищениң (Балгазын) 16 шилиндек мөгелери база аалдан келген.

Самагалдай школазының 8-10 класстарының өөреникчилери Александр Дамдын, Сергей Биче-оол, Валерий Баазан куштуг удурланыкчыларындан сезинмейн, олардан дора эвес аргаларны, чараш хүрешти көргүзүп турган, 45, 48, 52 килограмм деңгилерлиг мөгелер аразындан бирги черлерже үнген.

57, 62, 68 килограммның мөгелеринден кызылчылар Александр Чоодуну, Михаил Минчиир-оолду, Валентин Эренчикни бирги черже үнеринге кым-даа шаптыктаваан. Ынчалза-даа оларга шыңгыы бергедээшкиннерни Кызыл-оол Сынак, Борис Лопсан (Балгазын), Александр Күңгаа, Алдын-оол Дамчыт, Валерий Нурсат таварыштырган. Үстүнде адаттынган мөгелер ийи, үш дугаар шаңналдыг черлерни эллээн. Тиилекчилерге районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң Хүндүлел бижиктерин болгаш өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Маргылдааның канчаар эрткенин чугаалап бээрин Самагалдай ортумак школазында күш-культура башкызы Анай-оол Алдын-Херелден дилеп алдым. Оон чугаазы бо:

— Хостуг хүреш бистиң районда чаа-ла сайзырап орар. Бо маргылдаага мээң удуртуп турар секциямда ооолдар эки түңнелдерни көргүскени өөрүнчүг. Бирги черни алган ооолдардан аңыда, Сергей Хураган, Валерий Белчит, Александр Күңгаа оларга шаңналдарны районнуң спорт чөвүлелиниң даргазы Д. Монге тывысты. Келир үеде бистиң школачыларывыстан шыырак мөгелер үнүп болурунга бүүрүп болур. — Хостуг хүрешке спорт мастери Михаил Маадырович Оюн биле самбо талазы-биле мастерге кандидат Дайынчы Климентьевич Минчиир-оол ийишиң биске чедирген улуг дузазын демдеглекседим. Ол судьялар семинарын база эрттирди. Бистиң секциявыска эрттирген бир кичээли өөредиглиг болду. Дуржулгалыг мастерлериниң хостуг хүрешке, самбога көргүзүүлүг хүрештерин спортчулар, көрүкчүлер коннуг сонуургаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Школачыларга. «Читайгород». 14.05—Мөдээлер. 14.15—Өөнүг телекөргүзүг. «Силерге бистиң ырларыыс болгаш танцыларывыс». 14.45— «ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы 250 чыл болган». 1-ги дамчыдылга. 15.15—«Ижор батальону». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

16.45—«Николай Погодин». Эртем-нептередилгелиг фильм. 17.55—Телемедээлер. 18.10—Школачыларга. «Өөренмээн эртемнер чуртунда». 18.20—Бистиң аалчывыс — Армян ССР-ниң алдарлыг артизи, Москваның Күрүне филармониязының солизи Леван Геохланян. 19.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15— «Татар АССР-ниң үткүштүр планы күүселдеде». Дамчыдылгада СЭКП Татар обкомунуң бирги секретары Ф. А. Табеев киржип турар. 20.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмиин баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы — «Идегелдер болгаш дорамчылалдар».

КЫЗЫЛДАН

20.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы — «Кадагааты хөрээжен». 21.55—«Өөнүг телекөргүзүг. Балет дугайында. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—Концерт. 23.50—01.15—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Химик», (Воскресенск)—«Крылья Советов» (Москва). 2-ги болгаш 3-кү оюнар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Комиссар Берлахтың сөөлгү истелге хөрээ» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээн кара дуңмамга ак розалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Коргуш чок атаман» 9.00, 10.40, 17.25, «Аныак гвардия» (2 сериязы кады) 14.40, «Ынакшылдың бүдүжү» 12.20, 19.05, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бешки улдуң» 15.00, «Сыйык даг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар ама 2 Тираж 15953. ЧАГЫГ № 31.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, политрафия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (КызылЩетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00254